

ВИДАННЯ «БОГОСЛОВІЇ» ЕД. «BOHOSLOVIA»

Ч. 49 N.

о.д-р ІВАН ГРИНЬОХ

Послання Патріярха Йосифа
про поєднання в Христі

Extractum e «Bohoslovia»
t. XLI (1977)

Рим - 1977 - ROMAE

1. Dr. Jos. Slipyj: De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus S. explicanda. Pag. iv+29. Львів, 1923.
2. о. Д-р. Г. Костельник: Границі вселенної (Dr. G. Kostelnyk: De finibus universi). Стор. 61. Львів, 1925.
3. Dr. A. Landgraf: Partes animae norma gravitatis peccati. Pag. 54. Leopoli, 1924.
4. о. Д-р. Й. Сліпий: Св. Тома з Аквіну і схоластика (Dr. Jos. Slipyj: De S. Thoma Aq. atque theologia et philosophia scholastica). Стор. 76. Львів, 1925.
5. Dr. Theod. Haluščynskij OSBM: De ucrainis S. Scripturae versionibus. Pag. 22. Leopoli, 1925.
6. Dr. Jos. Slipyj: Num Spiritus Sanctus a Filio distinguatur, si ab eo non procederet. Pag. 36. Leopoli, 1928.
7. о. Д-р. Сп. Кархут: Нове видання Службеника (Dr. Sp. Karchut: Nova editio Liturgiconis slavici). Стор. 34. Львів, 1929.
8. о. Д-р. Гавриїл Костельник: Ordo logicus (Dr. Gabriel Kostelnyk: De ordine logico). Стор. 44. Львів, 1931.
9. P. Josep Scrijvers CSSR: Le double Principe Moteur de la Vie Spirituelle. Pag. 40. Leopoli, 1931.
10. Dr. M. Schmaus: Kykeley, cuiusdam adhuc ignoti auctoris anglici ineunte saeculo xiv florentis. Quaestio de cooperatione divina. Pag. 38. Львів, 1932.
- 11-12. Д-р. Ярослав Пастернак: Коротка археологія західно-українських земель. (Dr. Jaroslav Pasternak: L'Archéologie des terres ouest-ukrainiennes á l'epoque préhistorique, protohistorique et chrétienne). Стор. 94+xvii таблиць. Львів, 1932.
13. Володимир Січинський: Вежа і дім Корнякта у Львові (V. Sičynskij: La tour et la Maison De Cognacte à Leopoli). Стор. 20+vi таблиць. Львів, 1932.
14. Dr. Leo Hlynka: De potestate episcoporum nec non praerogativis metropolitanae potestatis in bona Ecclesiae temporalia in Oriente novem primis saeculis. Pag. 74. Львів, 1933.
15. Д-р. Микола Конрад: Нарис історії старинної філософії (Dr. Nikolaus Konrad: Historiae philosophiae antiquae brevis conspectus). Стор. 53. Львів, 1933.
- 16-17. Д-р. Микола Конрад: Нарис історії старинної філософії (Історія філософії Греків і Римлян) (Dr. Nikolaus Konrad: Historiae philosophiae antiquae brevis conspectus). Стор. 90. Львів, 1934.
18. Є. Ю. Пеленський: Бібліографія української бібліографії (E. J. Pelenškij: Bibliographia ucrainicae bibliographiae). Стор. 198. Львів, 1934.
19. Д-р. Микола Конрад: Нарис історії старинної філософії (Dr. Nikolaus Konrad: Historiae philosophiae antiquae brevis conspectus). Стор. 112. Львів, 1935.
20. Dr. A. Landgraf: Petri Abaelardi expositionis in epistolam S. Pauli ad Romanos abbreviatio. Pag. 46. Leopoli, 1935.
21. Д-р. Микола Конрад: Основні напрямки новітньої соціології (Dr. Nikolaus Konrad: Sociologia). Стор. 78. Львів, 1936.
22. В. Січинський: Замкова церква св. Миколая у Львові (V. Sičynskij: De Ecclesia S. Nikolai Leopoli), Стор. 36+x. Львів, 1936.
23. Д-р. Іван Шпитковський: Рід і герб Шептицьких (Dr. I. Špytkovskij: Famille et armoiries des Szepetycki). Стор. I+128+ix. Львів, 1939.
24. Dr. A. Landgraf: Neue Gesichtspunkte für die Einschätzung des Zacharias Chrysopolitanus. Leopoli, 1942.
- 25-26. Dr. Michajlyščuk: De occasione et scopo Metrop. Javorškij operis Petra fidei. Pag. 84. Leopoli, 1942.
27. Д-р. М. Конрад: Нарис історії старинної філософії, четверта частина (Dr. Nikolaus Konrad: Historiae philosophiae antiquae brevis conspectus), Стор. 93. Львів, 1939.
28. Д-р. Ст. Сампара: Прачоловік і праоб'явлення (Dr. S. Sampara: Primus homo et revelatio primitiva). Стор. 204. Львів, 1938.

ВИДАННЯ «БОГОСЛОВІЇ» ЕД. «BOHOSLOVIA»

Ч. 49 Н.

о.д-р ІВАН ГРИНЬОХ

Послання Патріярха Йосифа про поєднання в Христі

Extractum e «Bohoslovia»
t. XLI (1977)

diasporiana.org.ua

Рим - 1977 - RomaE

ПОСЛАННЯ ПАТРІЯРХА ЙОСИФА ПРО ПОЄДНАННЯ В ХРИСТІ

(Epistula Patriarchae Josephi de reunionem in Christo)

УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДОВІ МИР І БЛАГОСЛОВЕННЯ!

Кожний віруючий в Бога і свідомий свої національності українець, дивлячись на нинішнє важке положення Українського Народу в Україні і на поселеннях, мимоволі проймається жахом за майбутнє його існування і розвій. Переслідування і гнет релігії - Церкви в Україні, та розбиття, свари і незгоди поза Рідним Краєм, — оце ті причини, які примушують кожного чесного українця призадуматися над собою.

Де шукати виходу і яких треба взяти середників, щоб стати в цій недолі на правильний шлях, взяти відповідних засобів уздоровлення і забезпечення свого будучого, ба що більше, щоб не зникнути з лиця землі і не перейти до історії, як віджитий і мертвий первень, подібно, як це сталося вже з неодним народом в історії. Очевидно, не легка це річ стати відразу обновником і одухотворити нині так обездолений народ навіть і для найбільшого генія. Та все ж таки не можна опускати рук і попадати в безнадійність, і то передовсім для того, хто вірить в Бога і надіється на Його певну поміч. Тому каже св. Павло: « Випростуйте ваші охлялі руки та зомлілі коліна і зробіть вашим ногам стежки прості, щоб кульгаве не збочило, а радше видужало » (Євр. 12, 12 сл.).

Кожна людина, яких би поглядів вона не була і як не задивлялася б на нинішнє релігійне й державне положення, чи українець чи чужинець, мусить признати, що найсильнішим чинником в діянні й творчості народу є релігія — віра в Бога. Навіть і атеїсти-безбожники видять і переконуються наглядно, що то неможлива річ викоринити нині віру в Бога з душі людини, навіть при найсильніших і найбільш всебічних засобах і середниках матеріальної і фізичної державної сили. І якщо так, то треба звернути наше

бачне око на цей найважливіший момент в житті людини, народу й держави.

Ото ж, ввиду того, виринає питання, як маєтись справа з релігією і вірою в Бога в Українському Народі? На жаль, ось в тому корінь лиха. Бо релігія повинна бути тим найсильнішим мотором думання і діяння в Українському, так розбитому і роз'єднаному, Народі. Є в нас Католицька і Православна Церкви, Євангельські Громади й розбиті різні релігійні групи, і всі вони караються за Христа і Христову Віру. На превеликий жаль вони себе поборюють і тому не в силі об'єднати Український Нарід та перейти в протинаступ проти злих сил світу. А Господь наш напоминає нас: « кожне царство, розділене в собі, запусіє, і кожне місто чи дім, розділені в собі самому, не встоїтсья » (Мт. 12,26).

Тому за усильною спонукую українських віруючих людей, звертаємось оцим, Український Народе, до Тебе, щоби Ти розпочав своє уздоровлення від корення своєї духовности, від своєї безсмертної душі і її потреб!

Всі одиниці, які приймають віру¹ в Бога і Христа, мусять признати, що Христос-Богочоловік установив одне стадо, одну церкву і одного пастиря, і за цю єдність гаряче молився на Тайній Вечері: « Отче Святий, за ради імени Твого, бережи їх, тих, що їх Ти мені передав, щоби були одно, як ми! » (Ів. 17,11), « щоби і вони були в нас об'єднані » (Ів. 17,21), « щоби вони були звершені в єдності » (Ів. 13,23).

Найчисленніші Церкви в нас є Православна й Католицька, і, безсторонно кажучи, нема між нами суттєвої догматичної різниці, як це виказують теологічні студії і свідчить історія. Правду кажучи, розлам і поділ є піддержувані тільки ззовні, від тих, які знають, що тим ослаблюють Український Нарід і Церкву. Світлим моментом в нашій історії було порозуміння на тлі Патріярхату між обидвома Церквами за Митрополитів Петра Могили і Йосифа Веляміна Рутського. На жаль, їх висока ідея згоди не здійснилася. Вже передше їздив св. Йосафат до Києва і в Печерській Лаврі виказував, що наша традиція (літургичні книги й хроніки) стоїть на основах є д н о с т и Христової Церкви. А єпископ Суша завважує, що печерські монахи мовчали і не мали що відповісти: « Mirum quantum mutati ab illis » і « Silentes stupebant, tot loca suorum monstrantem librorum ad firmandam Unionem » (див. « Твори Блаж. Патр. Йосифа, т. II, ст. 189). З другого боку поляки і інші сусіди хотіли златинцивати й спольонізувати українців католиків для своїх політичних цілей. І тому треба собі здати справу з такого стану і мати на увазі свою Церкву і своє добро, та не бути мо-

товилом в чужих, ворожих руках, що ним мотаять вони й снують пряжу на свою одежу. І треба признати, що такі великі кроки зближення й порозуміння в новіших часах були вже зроблені за Сл. Б. Митрополита Андрея Шептицького. Так само й тепер відбулася сердечна стріча при великому здвизі Православних у Бавнд Бруку з Митрополитом Йоаном Теодоровичем. Там впали тоді великі слова: ми такі православні, як ви католики! Це правда, і совісні студії виказують, що нема догматичних чи обрядових різниць. Нам треба в с і м станути на київській прагдній традиції, а не підлягати російській синодальщині й тим подібним впливам.

Так само й наші Євангеліки стоять на становищі Христової Євангелії. Треба зробити крок дальше до Апостолів Андрея і Петра, звідки починається і продовжується наше християнство.

Рівнож і наші Біблійні Громади, які приймають за основу Святе Письмо, читають, що в ньому горить ця віра в єдиного Бога і Ісуса Христа нашого Спаса. Коли ми правили Св. Літургію в північній Арґентині в Чако, то безліч наших Єговістів, довідавшись з радія про нашу Службу Божу у величезній латинській катедрі, прийшли з колоній і лісів і вповнили вщерть увесь храм. Вони молились з нами! Не диво, що й вони підносять голоси зі свого боку про потребу єдності релігії і віри.

Правда є лиш одна! Як болять різні народи, як нпр. німці, над розламом своєї Церкви і як стараються вони поєднатися, як розвивається в них успішно, під впливом Святого Духа, так званий єкуменічний рух — рух поєднання, і навпаки, як сильною своєю єдністю в сьогодні Католицька Церква в Польщі і ставить опір безбожництву й матеріялізмові! Яка могутня була наша Держава за часів Володимира Великого і Ярослава Мудрого! Бо була в нас тоді одна віра і одна церква, яка лучила духово весь Нарід, скриплювала усе державне життя і створила свою культуру!

Чи не можна б цієї об'єднуючої акції обидвох Церков почати від узгіднення перекладів Святої Літургії і наших Богослужб, щоб молитися « одними устами і єдиним серцем »? А знову, таке зближення з іншими християнськими згромадженнями треба розпочати від читання того самого Святого Письма, перекладаного з оригіналу. Очевидно, це зближення мусить відбуватися зі зрозумінням, поволі і поступенно. Здаймо собі раз справу, скільки хитрости вживають наші вороги, щоб піддержати розлам і роз'єднання між нашими церквами. Будьмо собою! Дивімся на своє власне духовне добро, на спасіння наших душ — і тоді буде між нами єдність, в першу чергу на церковному полі, а опісля на національ-

НОМУ Й ДЕРЖАВНОМУ! *Треба добро Церкві й Народу ставити вище своєї марної особистої амбіції і своїх особистих чи гуртових користей!*

Це дуже відрадний об'яв, що це починають розуміти й відчувати всі віруючі Україні різних релігійних груп, що об'єднавшись в одну помісну українську церкву під проводом Патріярха, станемо твердинею, об яку будуть розбиватися всі ворожі удари, так релігійні, як і політичні.

Перед нами свято зіслання святого духа. Спільною гарячою молитвою звернімся до Нього, як духа єдності, щоб Він просвітив, надхнув і дав силу для нашого об'єднання і єдності у вірі в одній Церкві. Бо Святий Дух устами св. ап. Павла завзиває нас: «БЛАГАЮ ВАС, БРАТИ, ІМ'ЯМ ГОСПОДА НАШОГО ІСУСА ХРИСТА, ЩОБ ВИ ВСІ ТЕ САМЕ ГОВОРИЛИ, ЩОБ НЕ БУЛО РОЗКОЛІВ ПОМІЖ ВАМИ, АЛЕ, ЩОБ БУЛИ ПОЄДНАНІ В ОДНІМ РОЗУМІННІ І ОДНІЙ ДУМЦІ!» (1 Кор. 1,10).

Благословення Господнє на Вас!

† Йосиф
Патріярх

Дано в Римі
при Патріяршому Соборі Святої Софії
у празник Вознесення ГНІХ – 3 червня 1976 р.Б.

о. проф. д-р Іван Гриньох

ПОСЛАННЯ ПАТРІЯРХА ЙОСИФА ПРО ПОЄДНАННЯ В ХРИСТІ

(Prof. Dr. IVAN HRYNIOCH, *Epistula pastoralis Patriarchae Josephi de reunionem in Christo. Conamen interpretationis eiusque analisis*).

Спроба інтерпретації

Українське пресове бюро, « Вісті з Риму », ¹ в своєму виданні за місяць червень 1976 року, оприлюднило назване в заголовку Послання, якого думки, так у своїх теоретичних твердженнях, як і в практичних висновках, є предметом нашого розгляду, інтерпретації та оцінки.

Не місце тут входити в аналіз маргінесового феномену у зв'язку з появою Послання, та з уваги на курйозність самого феномену, назвемо його: Йдеться про реакцію на Послання в українській пресі у вільному світі. Бо хоч від появи Послання минуло вже більше року часу, помітного серйозного відгону на нього дотепер не можна було ствердити.

Правда, українська преса у своїй більшості помістила текст Послання на своїх сторінках, при чому однак обмежилась до т.зв. до нічого не зобов'язуючих коментарів з журналістичного обов'язку, або і взагалі стримуючись від ясного становища щодо думок Послання. Та вже прямо незрозумілим, навіть дивовижним треба вважати факт, що пресові органи, які знаходяться під режисурою і наглядом церковних урядів, інколи навіть з претенсійною вивіскою « християнський », мабуть у залежності від директив, одні — промовчали (!) появу Послання, інші, щоправда, оприлюднили, забезпечуючись при цьому редакційними вступами, можливо тому, щоб і редакції і тих, які анонімно сховані за редакціями, не за-

---

¹ « Вісті з Риму », Р. XVI, Ч. 15-18, ст. 2-4.

підозрено в згідності з думками Послання та поглядами на питання поєднання в Христі його Автора. Причин такого феномену можна тільки догадуватися: Нехіть, може, й невміння призамислитися над думками Послання, або просто нерозуміння його змісту. Та основною причиною стриманости, непевности, а то й промовчування Послання є таки ніщо інше, як те, про що говорить Автор Послання в перших його рядках: «Кожний віруючий в Бога і *свідомий свої національності* українець, дивлячись на нинішнє важке положення українського в Україні і на поселеннях, мимоволі проймається жахом за майбутнє його існування і розвій. Переслідування і гніт релігії і Церкви в Україні та *розбиття, сvari і незгоди поза рідним краєм*, — оце ті причини, які примушують кожного чесного українця *призадуматися над собою*»² (підкреслення наше).

Сказано дуже багато. Щоб ще чіткіше унаглядити, в чому корінь лиха, уточнюємо сказане в Посланні: Основною причиною різних, інколи незрозумілих та болючих феноменів у нашому суспільстві є недостача національної (і релігійної) свідомости, роз'єднання, сварки і незгоди і, що незвичайно важливе, бо стосується характеру людини, брак чесности.

Прямим висновком оцих недостач в мисленні і характері є те, що одних людей в українському суспільстві поза рідним краєм правдоподібно «соблазняє» підпис на Посланні «Йосиф патріярх» і «Дано в Римі, при патріяршому соборі святої софії», інших «тривожить» те, що Автор Послання звертається до цілого українського народу, а ще інші заслонюються «богословськими» раціями. Коли, без уваги на його маргінесовість, зупиняємося над феноменом реакції на Послання, то робимо це тільки тому, що існує небезпека, що й це Послання, як, зрештою, вже неодне послання і звернення в історії нашої Церкви, залишиться в історичних архівах, не зумівши збудити скалічену свідомість та приспане сумління української людини, щоб штовхнути її на шлях відродження й закріплення свого церковного і національного «Я». А втім, саме те і є змістом та метою цього Послання.

Потреба й конечність основнішої інтерпретації Послання виникає закономірно із свідомости цього незавидного положення, яке характеризує українське суспільство на поселеннях. Беручись за цю інтерпретацію і стараючись пояснити й уточнити його думки, керуємося одним бажанням: Щоб українська людина, вона ж бо

---

² Там же, ст. 2.

по суті є адресатом Послання, зрозуміла і сприйняла його ідейний зміст та щоб приступила до дії згідно його напрямних, чи, інакше говорячи, щоб, познайомившись зі змістом Послання у його теоретичному викладі та в практичних висновках, які впливають із основних тверджень, побачила можливості й перспективи спільного діяння.

I

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОСЛАННЯ

1. Послання Патріярха Йосифа нав'язує до традицій українських змагань за з'єднання і виводить їх на світову арену екуменічного руху

Послання Патріярха Йосифа про Поєднання в Христі це найновіший документ екуменічного характеру, який нав'язує до традиційних змагань за єдність Христової Церкви, змагань так знаменних, які золоту ниткою проходять крізь ціле тисячолітнє історичне буття помісної Церкви Київсько-Галицької митрополії та всієї Русі. Видимими свідками цих змагань, в яких велику роль зіграли представники цієї Митрополії, завершених бодай частинним успіхом, є м.і. Собори в Ліоні (1244), у Флоренції (1439) і в Бересті (1596). Ідея єдності Христової Церкви і праці для неї, або — за словами Патріярха Йосифа — ідея і праця для поєднання в Христі, була глибоко закорінена в душі помісної Церкви Київської Русі. Причини цього феномену треба шукати насамперед в межовому положенні Української Церкви між християнським Сходом і Заходом та з цього положення впливаючого роз'єднання.

Слуга Божий Андрей, якого провідною ідеєю життя була праця над приверненням єдності в цілій Христовій Церкві, коротким ствердженням характеризує це положення: « Працю над з'єднанням Церков мусимо вважати такою, яку Боже Провидіння призначає нам особливим способом. Передусім тому, що така велика частина нашого народу належить до нез'єдненої Церкви і носить всі наслідки нещасного роздору, що відірвав від Вселенської Церкви всі Церкви Сходу ».³

³ Львівські Архиепархіальні Відомости, 1942, ст. 58.

Про традицію змагань для поєднання в Христі в Київ-Галицькій митрополії появилoся вже багато основних праць, про неї говориться і в новіших документах, в яких охоплюються найважливіші факти та події: « Хоч внутрішні незгоди між прихильниками й противниками св. З'єдинення не вгавали, то все ж просвічувала надія на замирення, зокрема, відколи в православних обняв Київську митрополію один з найсвітліших ієрархів того часу, Петро Могила. Немає сумніву, що завдяки заслугам і мучеництву св. Йосафата виникла в тому часі ідея створення українського Київського Патріархату, висунута митрополитом Рутським і Мелетієм Смотрицьким, що стрінулася з дійсною прихильністю митрополита Могили, який також уважав такий проєкт за найуспішніший орудник для замирення Русі ».⁴

Ще детальніше про цю традицію говориться в іншому документі: « Традиція показує нам, що церковна єдність Української Церкви з Престолом Апостола Петра була безперервною. Немов би сполучена цією золотою ниткою, вона, ця єдність, триває аж до наших днів, починаючи від днів проповідування св. Апостола Андрея в полудневій Україні.

Єдність віри з Римом продовжується за великої княгині Ольги та її внука Ярополка через її взаємини з цісарем Оттоном I; підтверджується посольствами папів до Володимира Великого і його послів до Риму; ділами Ярослава Мудрого, названого « Європейцем », і митрополита Іларіона, через князів Ізяслава та його сина Ярополка за папи Григорія VII, стараннями св. Теодозія Печерського та митрополита Кліма Смолятича; а після Керулярієвого роздору — за папи Урбана II встановленням празника перенесення до Барі мощів св. Миколая Чудотворця; в добу монгольських наїздів діло єдності продовжується зв'язками короля Данила, що був коронований папою Інокентієм IV, а також зв'язками Ярослава, батька Олександра Невського, і через іншого великого митрополита, Ісидора, учасника Фльорентійського Собору; даліше продовжується важною дією Берестейського Синоду 1596 року та митрополита Іпатія Потія, а понад усе вірністю Римському Престолові св. архієпископа Йосафата Кунцевича, що його мощі тепер спочивають в Соборі Верховного Апостола Петра, і якого сторіччя канонізації тепер святкуємо, і завдяки старанням архієпископа Мелетія Смотрицького і митрополита Петра Могили.

---

⁴ *Соборне Пастирське Послання Українських Католицьких Владик*. Благівісник, Р. III, Кн. 3-4, ст. 155.

Вкінці свідками Унії з Римом були криваві переслідування за часів царату, не говорячи вже про останні переслідування наших днів. Історично доказано, що давня Русь-Україна не відпала формально ніколи від Риму, але значно пізніше була втягнена в роздор Керулярія, одначе, більше разів старалась вирватися з цього болючого роз'єднання.

Свідомість єдності віри і гаряче бажання з'єдинення з Католицькою Церквою завжди ясніли на історичному горизонті Українського Християнства, від його початків аж по нинішній день, як свідчить про це живий екуменічний рух і негасиме стремління всіх віруючих з'єднатися з єдиною Христовою Церквою... »⁵ Цей текст взятий з Послання цілої Ієрархії Помісної Української Католицької Церкви, скерованого не тільки до вірних цієї Церкви, але й « до всіх віруючих в Христа »,⁶ в тому числі перш усього до православних українців. Послання появилося з приводу тижня молитов за з'єдинення в 1967 р , у часі, коли, після Ватиканського Собору, почався діалог з Московською патріярхією. Існувала небезпека, що в такому діалозі нелюдський факт насильного знищення Української Католицької Церкви російсько-совітським режимом у спілці з Московською патріярхією буде промовчано і закрито перед світовою опінією. Існувала також небезпека, що й православні українці можуть сприйняти факт ліквідації « унії » як епізод, правда, болючий, бо й організаційно-ієрархічна структура Української Православної Церкви однаковою мірою була насильно знищена, але як епізод, який закінчував довголітнє церковне роз'єднання в українському народі. Тому це Послання є водночас і жалем, і скаргою, і пересторогою, та в аспекті універсально-християнському воно є апологією змагань за церковне З'єдинення.

« Ми не хочемо вносити найменшого дисонансу до цього започаткованого діалогу, що ведеться, одначе в ім'я правди, мусимо висловити наш *жалль*... читаємо в Посланні — ...Найперше, наші нез'єдинені Брати не повинні б мати причини торжествувати з приводу зліквідування нашої Церкви, бо заборона на існування нашої Церкви була переведена поповненням акту насильства проти релігійної свободи... Унія своїм життям зберегла єдність з Ка-

⁵ Там же, ст. 159.

⁶ *Послання Української Католицької Ієрархії*. Благовісник, Р. III, Кн. 3-4, ст. 160-161.

толицькою Церквою і дала докази вірності Престолові святого Петра в найтяжчих часах своєї історії. Вона не лише зберегла обряд, але й обороняла нез'єдинених православних, коли нищено їхні церкви на Холмщині й Волині.⁷ Отож, Унія не була примусовим помостом до латинізації нашої Церкви; не була ярмом, але скріпленням нашої Церкви і народу, як також висловом нашої національної свідомости. Ніхто не має права тішитися і радіти цими жалюгідними подіями... Вона, ця Церква, живе, більш як колинебудь, в українських катакомбах і в серцях мільйонів її вірних. Не треба ставити їй перепон і прирікати її на смерть, але, навпаки, старатися всіма силами здобути, у спільній гармонії і для добра всіх, єдність христової церкви! Лише на цих основах можемо нині продовжувати розпочатий діалог...

Ми хочемо жити в єдності з апостольським римським престолом і бажаємо також встановити взаємини приязні і респекту з нашими братами православними, що, як і ми, вірять в Ісуса Христа і Його люблять, і надіємося при Божій допомозі нав'язати з ними багатоплідний діалог, щоб дійти вкінці до вичікуваної хвилини привернення єдності в єдиній христовій церкві» (Всі підкреслення наші – авт.).

В цих словах змальовується увесь трагізм роз'єднання в Христовій Церкві. Та водночас, без уваги на всі болочі події, які супроводжали в історії змагання за поєднання в Христі у єдиній святій Вселенській Церкві, жива ідея праці для привернення з'єдинення була і залишалася натхненням і мотором неугасаючих змагань. Єпископат Помісної Української Католицької Церкви, особливо ж Глави цієї Церкви, в почутті своєї відповідальности, постійно проповідують ідею поєднання і закликають до праці за її здійснення. Вимовним свідченням цього є знову ще недавнє Соборне Великодне Пастирське Послання Українських Католицьких Владик датоване Квітною Неділею 1972 р., в якому в подібний, як у попередньому Посланні, спосіб вказується на традиції екуме-

---

⁷ Пор.: *Послання Сл. Б. Андрея. В справі Холмщини*, 2.8.1938: «Потрясаючі події останніх місяців на Холмщині змушують мене прилюдно стати в обороні переслідуваних наших братів, нез'єдинених православних християн Волині, Холмщини, Підляшша і Полісся та завізувати Вас до молитви за них і до діл покаяння, щоб вивести з неба Боже милосердя». Ст. Баран, *Митрополит Шептицький*, ст. 108.

⁸ *Послання Української Католицької Ієрархії*, Благочинник, Р. III, 3-4, ст. 159, 161.

нічних змагань помісної Церкви Київської митрополії і всієї Руси: « Майже дві тисячі літ, почавши від Апостола Андрея, Папи Климента, херсонських єпископів-мучеників і пізніше, обильно ллялася мученича кров на наших землях за Христа і Його Церкву. Мандрівка народів переривала поширення християнства у нас, та коли унормувалися умовини та коли настало мирне державне життя, св. Княгиня Ольга підготувала його утвердження, а її внук великий Князь Володимир Великий впровадив християнство як державну релігію. Відновлено почитання св. Климента Папи, а митрополити Іларіон, Климент, Смолятич, Петро Акеревич в часі монгольського лихоліття, короновані Папою Ізяслав і його син Ярополк, Данило і інші — це світлі імена, з якими зв'язані славні епохи діяння Христа в Україні. Відновлена єдність Церкви в Берестейській Унії, що її 375-ліття щойно ми святкували, вславила новими ріками кроки і горами трупів мучеників і ісповідників за правдиву Христову віру і єдність христового стада (підкреслення наше – автор), за царських і пізніших часів, аж по нинішній день. *Започаткований нашим Великим Митрополитом Службою Божим Андреем єкуменізм, вніс в нашу Церкву на II Ватиканському Соборі на світову арену Вселенської Церкви*, на якій вона далі, ширше і сильніше діє та підносить свої вікові церковні права. Читання євангелія у різних мовах на пасхальній Службі Божій, то відгомін її ролі в діяннях Вселенської Церкви.

Другий Ватиканський Собор *привернув своїм декретом всім помісним східнім Церквам, патріярхам і верховним архієпископам права*, які вони мали в часі заключення єдності з Апостольським Престолом. На ньому видвигнуто, як відомо, знову справу утворення українського патріярхату, яка стоїть і нині рубом, бо ще нуртують негативні і відосередні, свої і чужі, сили... ».⁹

Послання це підписане всіма українськими владиками, та зокрема це місце виразно вказує на його надхненника, яким є Патріярх Йосиф. Схоплювання подій не відірвано від себе, але в цілісному образі історичної пов'язаності і закономірності, візія Христової Церкви, у вимірі її вселенськості й єдності, вказування на терпіння і жертви в єкуменічних змаганнях, як на передумову щирості і справжності самих змагань, особливий відклик до єкуменічної праці Митрополита Андрея, свідомість ролі Української Церкви не тільки в самому українському народі, але на « світовій аре-

⁹ *Соборне Послання*, Благовісник, Р. VIII, 1-4, ст. 31.

ні» вселенського християнства — це ці самі думки, що кілька років пізніше лягли в основу нами обговорюваного Послання Патріярха Йосифа, «*Про Повднання в Христі*». В цьому Соборному Посланні, як і в Посланні Патріярха Йосифа чітко підкреслюється здійснення гарантованих прав східних помісних Церков також у відношенні до Помісної Української Церкви, зокрема на основі питання — піднесення Церкви Київської Митрополії і всієї Русі до гідності патріяршої Церкви. З цього наглядно бачимо, що Послання Патріярха Йосифа від червня 1976 р. «*Про Повднання в Христі*» угрунтоване цілим рядом попереджуючих документів і діянь. На особливу увагу заслуговує згадка про екуменічну працю Слуги Божого Андрея; Патріярх Йосиф — це не тільки перемник і наступник цього Великого Митрополита на Києво-Галицькому престолі і всіх його попередників, але й перемник *духовної спадщини* цього великого святця, благовісника і подвижника на полі церковного з'єдинення. В церковному українському світі, православному і католицькому його постать, праця і духовна спадщина широко відома. Треба сказати, що й у слов'янському християнському світі екуменічні ідеї і праця Слуги Божого Андрея для церковного з'єдинення не були чужими. Вистачить назвати Велеградські Конгреси з їхньою уніоністичною проблематикою. Надхненником і душею цих Конгресів був якраз Митрополит Андрей, який випередив теперішній екуменічний рух, що щойно в часі і після II Ватиканського Собору почав прибирати більш конкретні форми, на більше чим пів століття. Не в формі докору, але в ім'я історичної правди треба, одначе, ствердити, що різні впливові кола Римської Церкви, не виключаючи багатьох її достойників в самій римській курії, часто з недовір'ям, а то і з презирством ставилися до екуменічних ідей і праці Великого Митрополита. Екземплярним доказом такого ставлення, яке випливало з традиційного розуміння єдинства Христової Церкви як уніформної інституції у всіх видах її життя, у владі, у внутрішньому правопорядку, в обряді, літургічній мові тощо, були якраз започатковані на початку двадцятого століття Велеградські конгреси, які виникли на слов'янському ґрунті: «Група західних богословів, головно чехів, почала видавати в 1905 р. латинською мовою 'Сляворум літтере теологіце', яких завданням було познайомлення західного світу з сучасною слов'янською духовною літературою. Журнал містив статті про різниці між католицтвом і православ'ям...

Центром цієї праці була Прага. В 1907 р., в Моравії, при могилі св. Методія, відбувся перший конгрес богословів, які пряму-

вали до розвитку взаємин між Сходом і Заходом; другий відбувався у 1909 р. і третій в 1911 р...

Митрополит Андрей належав до ініціаторів і головував на першому конгресі. В своєму вступному слові він пояснив цілі, які ставлять перед собою Велеградські конгреси, і принципи, якими керуються послідовники Кирило-Методієвської ідеї...¹⁰ Із традиційного, закостенілого у своїх поглядах, розуміння екуменізму, як засобу до однородности, популярно відомої під назвою обрядової латинізації східних Церков, треба оцінювати ставлення офіційних чинників римської курії до Велеградських конгресів, в тому числі до ідейної концепції екуменізму Митрополита Андрея. Ілюстрацією може служити наступна подія: Ленід Федоров, майбутній екзарх Росії, брав участь в першому Велеградському конгресі. Маючи добрі зв'язки в Римі, він зустрівся з впливовим куріальним достойником, монсіньором Умберто Беніні, бажаючи притягти його до участі в Конгресі. Беніні, тоді професор на університеті Пропаганди, помічник секретаря в Конгрегації для надзвичайних справ, відмовився від участі в Конгресі, мотивуючи це тим, що в нього немає взаємин зі східними християнами і що питаннями їхнього обряду він ніколи не займався, хоч, поправді, як професор, автор наукових праць та організатор інформативного осередку й видавець інформаційного бюлетеню при курії дуже добре орієнтувався у всіх церковних подіях. Коли Федоров вернувся з Велеграду, Беніні у своїй новій зустрічі самий несподівано скерував розмову на тему Конгресу в дуже характеристичний спосіб. З уваги на те, що розмова відбиває мислення тодішніх римських правлячих кол, наводимо деякі її пасажі, відтворені Федоровом у своїй кореспонденції з Митрополитом Андреем. Беніні не інтересувався справами й питаннями екуменічного характеру, як їх було обговорювано на Конгресі, його цікавило щось інше. « Скажи мені, любий Федорове, чи це правда, що митрополит Шептицький хотів би головувати зі своїми українцями? » — запитав Беніні. « В якому сенсі, монсіньоре? » — відповів Федоров. « Ну, не знаю; скажім, щоб створити патріярхат чи щонебудь у цьому роді » — сказав Беніні. Враження зі своєї розмови з Беніні Федоров схоплює такими словами: « Беніні думав, що

---

¹⁰ Диякон Василій, ЧСВ, *Леонід Федоров*; Научні і літературні публікації « Студіон », Рим, 1966, ст. 65-66. (Цитовано в українському перекладі).

латинський обряд... не зустрине серед росіян такого протидіяння, як серед греків, вірмен і сирійців...».¹¹

Від першого Велеградського конгресу в 1907 р. минає сімдесят років. На сцені тоді існуючої в латинській Церкві безконцепційности в питанні християнського екуменізму завдяки ініціативі й ідейному обоснованню Митрополита Андрея, з'являється справді нова, свіжа концепція екуменізму. Хоч на II Ватиканському Соборі не заговорено про її генезу і авторство, то по суті правдиве те, що про нього говориться в Соборному Посланні з 1972 р.: «Започаткований нашим Великим Митрополитом Слугою Божим Андреем екуменізм виніс нашу Церкву на II Ватиканському Соборі на світову арену Вселенської Церкви».¹²

В основу нової концепції справжнього екуменізму, яку внесла до скарбниці Вселенської Церкви помісна Українська Церква, лягли дві вимоги: вільність екуменічної ідеї від політичних міркувань і кон'юктур і розуміння екуменізму, як святости. У своєму вступному слові Митрополит Андрей підкреслив, закінчуючи своє слово пересторогою: «Нехай не буде того, щоб до святої справи вселенської віри, до справи поєднання Церков, домішувано політичні питання»,¹³ а українські владики во главі з Патріярхом Йосифом, інтерпретуючи наради II Ватиканського Собору у своєму спільному посланні, нав'язуючи до такого розуміння екуменізму, зміст свого викладу схоплюють словами заголовку — «Святість життя і християнська праведність — підстава церковного поєднання».¹⁴

Хто пильно стежить за працею й аналізує твори і письма Слуги Божого Андрея, обов'язково прийде до висновку, що «хто знає, чи шлях до єдності всіх християн у єдиній Вселенській Церкві не веде почерез святість того, нехай і малого стада, яке буде одначе стадом святих. Йому ж, цьому малому християнському стадові дана обітниця й запурука Христа: 'Не бійся, мале стадо'...».¹⁵

Змалювавши історичне підложж'я, на якому родилося обговорюване нами Послання Патріярха Йосифа «Про поєднання в

¹¹ Там же..., ст. 72. Докладніше вілюстровано тодішній підхід до ідеї з'єднання на ст. 65-75.

¹² *Соборне Послання*, Благовісник, Р. VIII, 1-4, ст. 31.

¹³ Диякон Василій, *ц. тв.*, ст. 66.

¹⁴ *І Спільне Послання*, Благовісник, Р. I, Кн. 1, ст. 31.

¹⁵ О. Д-р Іван Гриньох, *Слуга Божий Андрей - Благовісник єдності*. Праці УБНТ, Рим 1961, ст. 82.

Христі», приходимо до висновку: Це Послання, в аспекті церковно-українському, нав'язує до традицій екуменічних змагань помісної Української Церкви, знову ж, в аспекті церковно-вселенському, воно влучає цю Церкву у світовий тепер екуменічний християнський рух, не як сліпий наслідувач усього, що в цьому русі зараз відбувається, але як його оновлюючий, оздоровлюючий і корегуючий чинник.

2. Послання Патріярха Йосифа це здійснювання правил і вирішень соборів Помісної Української Католицької Церкви

Екуменічні змагання в історії Києво-Галицької Митрополії так глибоко ввійшли у свідомість її керівників-ієрархів, що працю над з'єднанням Церков влучено в правила і вирішення окремих помісних соборів. Це мабуть рідкісний феномен в історії різних помісних Церков. Якщо ж праця для з'єднання це церковне правило, то з цього випливає обов'язок тієї праці особливо для священників та ієрархів цієї Церкви. Якраз і Послання Патріярха Йосифа «*Про поєднання в Христі*» — це ніщо інше, як свідоме виконання цього обов'язку.

Послання і пастирських листів з заохотою до праці для церковного з'єднання, наукових доповідей на цю тему, закликів до студій і молитов, навіть із встановлюванням окремих днів чи тижнів молитов, появлялося багато впродовж нашого століття. Соборовими документами вселенського характеру в цьому часі треба вважати два документи II Ватиканського Собору — Декрети про Східні Католицькі Церкви і Про Екуменізм. В Помісній Українській Католицькій Церкві питанням церковного з'єднання застановлялися два собори (синоди). Перший з них, т.зв. Архиепархіяльний Собор, що відбувався в 1940 р. у Львові, в часі масивного безбожницького большевицького наступу на українське християнство, — другий — це відомий IV Архиепископський Синод під проводом Патріярха Йосифа, що відбувся в Римі, в 1969 р. Для розуміння генези Послання Патріярха Йосифа вказуємо тут на Правила згл. Постанови цих помісних соборів, пригадуючи у винятках їх дослідний текст. Знаменне для постанов-правил обох помісних соборів те, що вони не обмежуються виключно до самих закликів до праці для церковного з'єднання, але подають також наскрізь практичні вказівки, як працювати для церковного з'єднання. Підкреслимо це тому, що і Послання Патріярха Йосифа не вдоволя-

ється самими закликами, але ставить перед віруючою людиною наскрізь конкретні вимоги діяння на полі екуменічної праці. Відкликуємося до правил-постанов обох помісних соборів ще й тому, що в обох соборах живу й з певністю творчу участь брав Патріарх Йосиф, автор Послання «*Про поєднання в Христі*», яке є предметом нашого обговорення; у першому Архиепархіяльному Соборі у Львові в 1940 р., під головуванням Слуги Божого Митрополита Андрея, Патріарх Йосиф, щойно потаємно рукоположений на єпископа, був найближчим співробітником Слуги Божого Андрея. Львина частина соборової праці спочивала також на ньому.

В другому соборі — Архиепископському Синоді в 1969 р. Патріарх Йосиф головував в усіх нарадах як Глава Помісної Української Католицької Церкви; печать його думки вирізьблена також на всіх постановах цього помісного собору. Це необхідно ствердити для з'ясування генези Послання «*Про поєднання в Христі*». Переходимо до правил і Постанов обох помісних соборів, які стоять в основі Послання.

Питанню з'єдинення Церков присвячений третій розділ Правил Архиепархіяльного Собору п.н. Праця над з'єдиненням Церков,¹⁶ де знаходимо наступне: «У душпастирській праці обов'язаний кожний священик *пам'ятати про діло З'єдинення Церков*, у тому наміренні *жертвувати Служби Божі, ознайомитися докладно і глибоко зі всіма богословськими питаннями*, зв'язаними з цим ділом, *поучивши нарід* про важність тієї справи та *заохочувати людей до молитов* у тому напрямі». Підкреслюємо такі думки: Пам'ятати про діло з'єдинення й молитися за нього, познайомлення, тобто студія зв'язаних зі з'єдиненням богословських питань, заохота проповідування ідеї з'єдинення.

«Закликаємо всіх наших молодших собратів, щоб приготовлялися до студій і праці над З'єдиненням Церков». Праця на полі екуменізму вимагає від молодого покоління священиків глибоких студій, як передумови успішності праці.

«В парохіях або місцевостях, де серед наших живуть також нез'єдинені православні, треба нам вистерігатися як небезпечного й шкідливого промаху всякого кроку й слова, яке могло б їх зражувати і відпихати від нас, а *виявляти їм словом і ділом любов ближнього*». Іншими словами: Любов ближнього має супроводжати працю для церковного з'єдинення.

---

¹⁶ *Львівські Архиепархіяльні Відомости*, Р. 55, 1942, Ч. 1, ст. 11-12.

« Також треба стеретися, щоб навіть законним ділом або недбалим виконанням обрядів не дати їм згіршення. Закликаємо священників часто заохочувати вірних до любови всіх ближніх, навіть ворогів, і перестерігати їх перед усякою ненавистю ». З уваги на те, що праця для з'єдинення — це справа свята, все, що святості суперечить, як недбальство в літургічному обрядовому служінні, все, що може викликати згіршення, ненависть до ближнього, навіть ворога, мусять бути усунені з цієї праці. Тільки любов до ближнього має бути її стимулятором.

Сформулювавши основні вимоги для екуменічної праці, Правила поручають в дальших пунктах виконання деяких практичних розпорядків, які стосуються молитов за з'єдинення та за покликання до цієї праці, проповідей і наукових викладів, присвячених цьому питанню. Як уже підкреслено, в часі найбільшого безбожницького наступу на Христову Церкву на українській землі, наступу жорстокого і ненависницького, Українська Церква остається вірною своєму покликанню: В християнській любові до ближнього, будши вірною Христовому заповітові « щоб усі були одно », проповідувати і працювати для поєднання християн. Четверть століття до Другого Ватиканського Собору Помісна Українська Церква вирішеннями свого Архiepархіального Собору ясно виклала принципи екуменічної праці, які й сьогодні нічого не втратили на своїй актуальності щодо екуменічної праці в українському народі й у цілому християнському світі: Праця на полі екуменізму мусить бути відчищеною від усіх приземних тіней, від згіршення, від духовної порожнечі, від мірських спекуляцій, бо саме з'єдинення — це свята справа.

Питання церковного з'єдинення і праці для нього не міг по минути відомий IV Архiepіскопський Синод Українських Католицьких Єпископів, що відбувся в Римі в 1969 р., під керівництвом Патріярха Йосифа. Цьому питанню присвячено кілька рефератів, підсумовувано дотеперішні досягнення та прийнято постанови на будуче для майбутньої праці.

Дня 1 жовтня 1969 р., на своїй Четвертій сесії Синод, обговорюючи, як це сформульовано у програмі Синоду, « Плян діалогу з православними, протестантами і сектантами... », ¹⁷ згадує про *заклик до діалогу з православними*. Мова тут про Пастирське По

---

¹⁷ Архiepіскопський Синод Українських Католицьких Єпископів, Благовісник, Р. V, Кн. 14, ст. 105.

слання Українського Католицького Єпископату з 1959 р. ще перед II Ватиканським Собором. Відклик до цього Послання знаходимо знову в « I Спільному Пастирському Посланні Українських Владик приєднаних на II Сесії II Ватиканського Вселенського Собору в Римі ».¹⁸ IV Архiepіскопський Синод приходиться до висновку: « Наш заклик до діалогу з православними в останнім спільнім посланні мав малий відгомін. В останніх двох роках дещо міняється в користь діалогу... ».

На дев'ятій сесії Синоду обговорювано питання підготування кандидатів до екуменічної праці й у висліді: « Рішено одногосно: Нам потрібно людей з бажанням працювати на Сході та треба приготуватися до цієї місії. Всіх заінтересованих такими проблемами спрямовувати до Укр. Католического Університету ».¹⁹

Заслухавши звіт про екуменічну працю, Архiepіскопський Синод прийняв ряд постанов, з яких наводимо найважливіші:

« Щоб дати нашим отцям духовним, монахам і монахиням, а також і мирянам, нагоду познайомитися з умовинами життя й апостольської праці на рідних землях і на поселеннях, Синод доручує Українському Католицькому Університетові влаштувати богословські, душпастирські, катехитичні й ін., відповідно до потреби, курси для підготування працівників на Сході і на поселеннях... Синод гаряче поручає і твердо кладе на серце всім... поучувати і звертати окрему увагу вірних... на красу, велич і духа нашого обряду, його особливе значення в житті Вселенської Церкви і українського народу... ».²⁰

Практичні вказівки щодо дальшої екуменічної праці Синод подає в VIII розділі своїх Постанов: «Згідно з постановами Собору Ватиканського II (Декрет про екуменічний рух), Архiepіскопський Синод рішає розпочати в тих єпархіях і екзархатах, де ще дотепер цього не вчинено, і піддержувати вже існуючі, екуменічні церковні і громадські зв'язки і розговори з Українською нез'єдиненою Православною Церквою, духовними і мирянами та з іншими християнськими церковними спільнотами і віроісповіданнями. В цілі успішнішої екуменічної акції Владика мають створити в своїх єпархіях окремі екуменічні Комісії з відповідними вказівками і засобами. Рівнож задля того Синод звертається до

¹⁸ *Благовісник*, Р. I, 1, ст. 31.

¹⁹ *Благовісник*, Р. V, 124, ст. 111.

²⁰ *Там же*, ст. 114-115.

Верх. Архiepіскопа Кир Йосифа, щоб він започаткував сходини представників Східніх Церков». ²¹

Можна б порівнювати Правила Архiepархіяльного Собору у Львові і Постанови Архiepіскопського Синоду в Римі щодо їх змісту. У висновку треба сказати, що рішення обох найвищих органів правління в Помісній Українській Церкві, її помісних соборів, в нічому собі не суперечать, але себе доповнюють. Львівський Собор поставив ідейні основи під працю для з'єдинення і наголосив ці ідейні елементи; Римський Синод поробив практичні кроки для цієї праці. Коли Львівський Собор брав до уваги в першій мірі працю для поєднання з православними, то Римський Синод, відкликуючися вже до рішень і напрямних II Ватиканського Собору, у своїх постановах поширює цю працю на «інші християнські церковні спільноти і віроісповідування...».

Що більше, Синод поручає вести екуменічну працю в порозумінні з іншими Східніми Католицькими Церквами, віддаючи ініціативу в руки Глави Помісної Української Католицької Церкви, Патріярха Йосифа. Порозуміння й узгіднення з іншими східніми Церквами та поширення на інші, не тільки православне, віровизнання, це нові елементи, які входять в засяг і зміст екуменічної праці Помісної Української Церкви після II Ватиканського Собору.

Саме те треба мати на увазі при оцінці наступних кроків Патріярха Йосифа. В дусі Правил і Постанов обох Соборів, Львівського і Римського, він зараз же запрошує на наради представників Східніх Церков у справі створення спільної екуменічної конференції. Ці наради відбулися в дні 23 жовтня 1969 р. в резиденції Блаженішого Йосифа, який і був ініціатором і господарем цих нарад. На нарадах обговорено м.і. ставлення різних Східніх Католицьких Церков до виявів ворожого постави деяких екуменічних кіл до цих Церков, справу т.зв. уніятизму, плян праці на екуменічному полі та прийнято деякі практичні вирішення. ²² Слідкуючи за подіями, доводиться сказати, що ця здорова ініціатива, таки з недостачі ясної зорієнтованости екуменічного руху і його напрямних не принесла дотепер сподіваних успіхів...

З'ясувавши Правила і Постанови обох найвищих органів правління в Українській Церкві, її Соборів, тобто органів, які встановлюють закони помісної Церкви, приходимо до висновку, що

²¹ Там же, ст. 119.

²² Пор. *Благовісник*, Р. V, 14, ст. 137-138.

Послання Патріярха Йосифа — це вияв діяння в душі тих законів. В Правилах і Постановах треба шукати генези самого Послання, бо ж якраз Глави кожної помісної Церкви є і сторожами, і інтерпретаторами, і реалізаторами законів Церкви. Це їх обов'язок і покликання.

У цьому світлі більш зрозумілою стає незвичайно широко розгорнута дія й оживлення екуменічної праці Слуги Божого, Митрополита Андрея, в останніх роках його життя, 1940-44. В цьому самому світлі треба глядіти на таку ж працю Патріярха Йосифа з хвилиною його прибуття на Ватиканський Собор в 1963 р. Оба періоди праці для церковного з'єдинення ждуть ще на джерельне дослідження і наукове висвітлення. На цьому місці обмежуємося тільки до віднотування найважливіших документів, як свідчень для цієї праці. До цих документів треба зарахувати письма, листи, проповіді, послання, заклики. В кожному з них знаходимо думки, які відносяться до екуменічної праці, чи то безпосередньо, чи то тільки з нею посередньо пов'язані. З писем Слуги Божого Андрея, де розкинені думки й богословський виклад, назвемо бодай кілька. Це його слово з нагоди річниці коронації Папи Пія XII з датою 23.1.1942 р., в якому Слуга Божий дає глибокий богословський виклад про непомильність і єдність Христової Церкви, закінчуючи його словами: « треба, щоби східні Церкви з'єдинилися з осередком християнства, з Престолом св. Ап. Петра і щоби своє правдиве православ'я семи перших Соборів доповнили усіми тими правдами віри, що були проголошені як такі у всіх дальших Вселенських Соборах... ».²³ Питання з'єдинення, хоч тільки посередньо, заторкує Слуга Божий Андрей в принагідних письмах, написаних з нагоди видання нового римського служебника,²⁴ в посланні про церковні обряди,²⁵ в слові Митрополита, що увійшло в декрети Собору з 1942 р. « Про виховання »,²⁶ в пересторозі перед відступством від віри.²⁷ Великого розголосу набрала спроба Митрополита Андрея довести до порозуміння і замирення між православними і католиками; тут знову Слуга Божий Андрей випередив т.зв. екуменічний діалог, що заіснував у часі II Ватиканського Собору і

²³ *Львівські Архиепархіальні Відомости*, Р. 55, 1942, Ч. 2, ст. 27.

²⁴ *Там же*, ст. 100-105.

²⁵ *Там же*, ст. 119-128.

²⁶ *Там же*, ст. 196-198.

²⁷ *Там же*, ст. 221-223.

триває з перервами по сьогодні, на двадцять років. Митрополит Андрей започаткував такий діалог з кінцем 1941 р., пишучи безпосередні листи до ієрархів Української Православної Церкви та до її чільних мирян, до української віруючої православної інтелігенції. Цей недокінчений діалог, який стане матеріалом для дальшої праці для церковного зближення між українськими Церквами, нагально перервали воєнні дії.²⁸

Угрунтування діалогу для церковного замирення і поєднання, якого продовженням є Послання Патріярха Йосифа «*Про поєднання в Христі*», виклав Слуга Божий Андрей у своєму програмовому Посланні до Духовенства, написаного в грудні 1941 р.²⁹ Це Послання було сконфісковане німецько-гітлерівською окупаційною владою. Темою його є будова, як сказано в Посланні «*рідної всенаціональної Хати*» – Батьківщини. У висновку Слуга Божий Митрополит Андрей вважає, що ця будова може довершитися тільки на фундаменті єдності Церкви і Народу. На жаль, дотепер ще не досліджено цього Послання у всіх його аспектах. Воно таке багате у своєму змісті, що може стати джерелом студій для соціологів, політологів, психологів, істориків й, особливо, богословів еkleзіологів. Коротко характеризуючи його, можна б сказати, що це Послання — це Велика Хартія з'єдинення на національному і релігійному полі. Кілька думок — жемчугів, які стосуються Церкви і церковного з'єдинення, думок так знаменних для мислення і Митрополита Андрея, і переемника його спадщини, Патріярха Йосифа, наводимо тут дослівно:

«Що Церква чи Церкви відграватимуть важну роль в будівництві Батьківщини (в первісному, сконфіскованому виданні було «*Держави*» – прим. автора), про це не можна сумніватися. В християнських народах немає більшої виховної сили, ніж сила Церкви... Коли Христова Церква і проповідь Євангелія поєднує і найзавзятіших ворогів..., чого ж не зможе доконати супроти людей, що до одного народу належать і хочуть бути одним!... Того єднального впливу Євангелія повинен і український нарід досвідчити в цій такій важній добі своєї історії, в якій *треба йому єдності, як це ніколи передше* (підкреслення наше)...

«Треба нам також признати, що деякі симптоми роз'єднання,

²⁸ *Львівські Архиепархіальні Відомости*, Р. 56, ст. 32-50.

²⁹ *Там же*, 1942, Ч. 2, ст. 1-19.

³⁰ *Там же*, ст. 11.

які спостерігаємо в усіх віроісповіданнях і Церквах, до яких Українці належать, кажуть боятися, що відосередні сили, сили роздору і роз'єднання, можуть показатися і в релігійному житті більшими і сильнішими, ніж доосередні, єднальні сили... Мало який нарід так у релігійному житті поділений, як наш нарід, а в тих поділах живуть і діють глибокі антагонізми... Такі антагонізми, як ті, що ділили Византію і Рим, Москву і Європу, Схід і Захід, католиків і протестантів, зібралися на українських землях, щоб братів, дітей одного народу й одної землі, роз'єднати і впровадити між ними роздори, ворожнечі і взаємні, виглядає, безконечні непорозуміння... З цього виходить, що *кожен, кому тільки добро України лежить на серці, мусить уважати за свій обов'язок цілою працею життя причинятися до множення елементів єдності, а до усування елементів роздору*. Виглядає, що в цьому твердженні немає ніякої пересади (підкреслення наше)... Та релігійна єдність, може, дасться досягнути легше, як могло б видаватися, бо нас усіх, себто всі різні віроісповідання, ділять не питання особисті, не взаємні кривди, не різні поняття про патріотизм чи державу, не суспільні різниці клас чи маєткового стану, не різні програми, все те поміж нами або одно і те саме, або в усіх цих речах різнилося хіба тільки в дрібницях...

Нас роз'єднують питання, що були актуальні 1000 або 500 літ тому назад між Византією і Римом, між Римом і Германією чи Англією, між Москвою і Польщею... *Ми прийняли на слово і дорогою спадку від зовсім чужих нам світів роздори зроджені з тих проблем...* »³¹ (підкреслення наше).

« *Супроти цього ми, грекокатолики чи православні (так називаємося в обряді) вселенської віри, з уваги на добро наших вірних простягаємо руку до згоди і всім Українцям предкладаємо програму релігійного помирення* ».³²

Простягнута рука і виклад програми релігійного замирення перед чверть століттям. *Послання Патріярха Йосифа «Про повднання в Христі» це ніщо інше, як наново простягнута рука і виклад програми замирення і церковного повднання!*

Простягнувши свою руку для помирення, Слуга Божий Андрей висвітлює й роз'яснює цю програму, присвячуючи цьому сім сторінок свого Послання, і закликаючи щераз до переборення ро-

³¹ Там же, ст. 12.

³² Там же, ст. 13.

з'єднання: « Якщо християнські різні Церкви в Україні мають сповнити завдання — дати українському народові єдність, мусять позбутися того духа розколу і ненависти, яка спричинює, що Українець Українцеві ворог. Усі, скільки нас є, мусимо зробити все, що можемо, щоб помиритися і в собі самих побороти духа розколу і ворожнечі супроти братів... », ³³ та звертаючися до православних братів, закінчує своє Послання чи не пророчим видінням: « ...нехай будуть щирі зі собою та нехай приймуть руку, витягнену до помирення. На такому помиренні не ми, а вони самі більше скористають. *А передовсім скористав ввесь нарід.*

При відновленні Київської Митрополії та *при майбутньому, дасть Бог, піднесенні Київського престола до достоїнства патріярхату*, ми ж будемо канонічно підчинені тому патріярхові, коли той патріярхат признає власть Вселенського Архерея, а цим патріярхом буде хтось із їхніх єпископів, а не з наших. А зискають передовсім те, що принесуть українському народові ту єдність, якої йому тепер треба і без якої легко буде його паразитам ще довго над ним панувати. Вони скористають ще і в тому, що в церковній єдності будемо всі мати не тільки силу, але й приклад, як повинна виглядати національна єдність. Із будови одної, святої, вселенської, апостольської Церкви будемо могли учитися і досвідчати, яка повинна бути суверенна провідна могутня єдність українського народу ». ³⁴

Патріярх Йосиф, продовжуючи працю для замирення і поєднання, вказує у своєму Посланні на ту саму неміч українського народу, якою є роз'єднання під впливом сторонніх і чужих сил, і ставить перед очі цілого народу як лік заповітню ідею створення патріярхату Української Церкви. У своєму Посланні Патріярх Йосиф неначе перекликується із Митрополитом Андреем, своїм попередником на Митрополитому престолі: « Правду кажучи, розлам і поділ є піддержувані тільки з-зовні від тих, які знають, що тим ослаблюють Український Нарід і Церкву. Світлим моментом в нашій історії було порозуміння на тлі Патріярхату між обома Церквами за Митрополитів Петра Могили і Йосифа Вельямина Рутського. На жаль, їхня ідея згоди не здійснилася. І тому треба собі здати справу в такого стану і мати на увазі свою Церкву і своє

---

³³ Там же, ст. 18.

³⁴ Там же, ст. 19.

добро, та не бути мотовилом в чужих, ворожих руках, що ним мотають вони і снують пряжу на свою одягу».³⁵

А щоб підкреслити тяглість екуменічних змагань Української Церкви і її престольних Глав, Патріярх Йосиф вказує на працю Слуги Божого Андрея: «І треба признати, що такі великі кроки зближення й порозуміння в новіших часах були вже зроблені за Сл. Б. Митрополита Андрея Шептицького...».³⁶ Патріярх Йосиф, так само викладаючи програму замирення і поєднання, маючи перед своїми очима візію відродження Української Церкви, вказує на основні елементи цього відродження й остаточного поєднання українського народу в Христі: «нам треба всім стати на київській прагматичній традиції... Дивімся на своє власне духовне добро, на спасіння наших душ — і тоді буде між нами єдність, в першу чергу на церковному полі, а опісля на національному і державному!... об'єднавшись в одну помісну українську церкву під проводом патріярха, станемо твердинею, об яку будуть розвиватися всі ворожі удари...»³⁷ (підкреслення оригіналу).

Порівнюючи отак оба програмові Послання двох Глав і, не стидаймося цього сказати, волею Божою і волею народу, справжніх Патріярхів Української, хоч чужими силами роз'єднаної, та всеж Святої і єдиної Церкви, впадає в вічі незвичайна спорідненість, що більше, однозвучність в їхньому мисленні і вислові.

В Посланні Патріярха Йосифа знаходимо й деякі нові елементи, до яких ще повернемося, згадуючи їх тут тільки маргінесово. Сл. Б. Митрополит Андрей, що й зрозуміле, маючи на увазі його екуменічну концепцію, головний наголос кладе на з'єднання між обома Церквами, православною і католицькою, і тільки периферійно говорить про інші церковні віровизнання. Іншими словами, Сл. Б. Андрей продовжує екуменічну працю по лінії Соборів Флорентійського і Берестейського. Патріярх Йосиф, і саме це нове, яке треба в загальній характеристиці «Послання про поєднання» підкреслити, бачить програму з'єднання в поширеному пляні. Перед ним розгортається *болючий образ усього християнства на українських землях*. В цьому образі є «Католицька і Православна Церкви, Євангельські Громади й розбиті різні релігійні групи...».³⁸

³⁵ *Вісті з Риму*, XIV, Ч. 15-18, ст. 3.

³⁶ *Там же*, ст. 3.

³⁷ *Там же*, ст. 3-4.

³⁸ *Там же*, ст. 2.

У своїй програмі з'єдинення Патріярх Йосиф не забуває і тих менших християнських громад. Це поширення програми екуменічної праці на всіх християн зрозумімо тоді, коли призамислимося над коротким, але таким багатомовним ствердженням Патріярха Йосифа: «...*всі вони караються за Христа і Христову віру*». ³⁹ (Підкреслення наше). Є, отже, по думці Патріярха Йосифа, ще один спільний об'єднуючий елемент, а це спільне терпіння і карання, навіть не за ту чи іншу церковну установу, а за самого Христа і за віру в Нього. Цей новий елемент в екуменічній програмі стає нам зрозумілим, коли приглянутися панорамі цілого християнства в теперішньому світі і коли призамислитися над двадцятьлітнім досвідом й переживаннями Автора Послання в часі його в'язнення і *карання за Христа і за віру в Нього*. Не виключене, що Патріярх Йосиф у будучому поширить своє звернення, скеровуючи його до всіх людей доброї волі, що караються за свої релігійні переконання, за свої Божі та людські права і за достоїнство людини, цього прегарного твору Божих рук. Бо в болючій панорамі теперішнього світу, в тому числі й України, є — хоч і невеликі кількістю люди інших віровизнань, що вірують в єдиного Бога, є й такі, що ще не вірують, але у своїй підвідомості зберігають дари, які є Божими дарами для людини, і караються, обороняючи ті дари перед нелюдям насильством.

Коли для з'єдинення обох віток Української Церкви, католицької і православної, потрібно, як говорить Патріярх Йосиф, «*всім стати на Київській прадідній традиції*», то в поширенні програми на інші християнські громади, Патріярх Йосиф вказує на основне джерело поєднання: «*Так само й наші Євангелики стоять на становищі Христової Євангелії. Треба зробити крок далі до Апостолів Андрея і Петра, звідки починається і продовжується наше християнство*». Отже, вернутися до джерела, до Христової Євангелії, пірнути в двохтисячолітню історію християнства на українській землі — це імперативи для всіх українських християн, не виключаючи і наших Біблійних Громад, яких згадує Патріярх Йосиф, бо й вони «*приймають за основу Святе Письмо, читають, що в ньому горить ця віра в єдиного Бога й Ісуса Христа, нашого Спаси*». ⁴⁰ Оце доповнена Патріярхом Йосифом Велика Хартія з'єдинення всіх християн українського роду на українській землі і

---

³⁹ Там же, ст. 3.

⁴⁰ Там же, ст. 4.

в усіх країнах нового поселення, — і тут ця Хартія поширена й доповнена. Тому саме Послання говорить «*про поєднання в Христі*», а не тільки про церковне з'єднання. Тому також воно скероване до *цілого українського народу*, а не тільки до якоїсь її частини.

3. Передвісники «*Послання про поєднання в Христі*»

Послання Патріярха Йосифа «*Про поєднання в Христі*», написане в 1976 р., закінчує останній період екуменічної праці Патріярха після звільнення його з довголітньої неволі. До передвісників цього Послання треба зарахувати всі спільні заходи й послання всього єпископату Української Католицької Церкви. На деякі винятки екуменічного характеру з цих послань звернено увагу в попередньому підрозділі. Та окрім спільних заходів і послань Патріярх Йосиф виявив цілий ряд наскрізь особистих ініціатив у праці для поєднання християн. Відмічуємо тільки деякі з них. Це насамперед безліч особистих зустрічей Патріярха з українськими людьми різних віровизнань, з церковними ієрархами і з мирянами.

Ці зустрічі й розмови у братній християнській атмосфері дали привід до сформулювання думок про поєднання в окремому посланні. Як глибоко врізьбилися у душі Патріярха Йосифа ці зустрічі й розмови в часі своїх багатьох подорожей по всіх континентах, може свідчити факт, про який згадує Патріярх у своєму Посланні.

Це кілька уривків із розмови з Митрополитом Православної Церкви Йоаном Теодоровичем, наступником і перемником спадщини Української Православної Автокефальної Церкви, оглавленої колись, у революційних часах та в шуканні рятунку для української Церкви і Народу, бл.п. Митрополитом Липківським.

При цій зустрічі, як, згадуючи про неї, пише Патріярх Йосиф у своєму Посланні, «*впали тоді великі слова: ми такі православні, як ви католики*» (підкреслення оригіналу). Старенький Митрополит Йоан Теодорович, на схилі свого віку, неначе в надхненні висказав істину, якої нам, ще церковно роз'єднаним і на роз'єднуючих, а не на об'єднувальних началах виховуваних і виучуваних, можливо, й нелегко ще збагнути. Та Патріярх Йосиф відгадав, у чому істина цього історичного вислову; «*Це правда, і совісні студії виказують, що нема догматичних чи обрядових різниць*»,⁴¹

⁴¹ Там же, ст. 4.

пише Патріярх Йосиф. Це вже не будучність, в якій сумлінні студії щойно « викажуть », це теперішність, у якій совісні студії « виказують »... Совісні богословсько-еклезіологічні студії не сказали свого останнього слова у післятриденському чи післяпершоватиканському соборах; вони їх попереджували і часто випереджували, прояснюючи; виясняючи, поширюючи. Очевидно, вимогою студій, це їхня совісність, сумлінність, це значить вільність від тенденційності, упереджень, насильно накинених з-зовні, часто Христовій Благовісті супротивних доктрин, бо справа Христа, Його Євангелії і Його Церкви, це справа Божа, свята.

В названому вже періоді екуменічної праці Патріярха Йосифа передвісниками Послання « *Про поєднання в Христі* » треба вважати також його окремі, не тільки спільні з усім синодом єпископів, заклики, звернення, письма і послання, з яких назвемо тільки деякі.

В I Спільному Посланні Українських Владик, написаному в часі II Сесії II Ватиканського Собору в листопаді 1963 р., Патріярх Йосиф, разом з усіма Владиками Української Католицької Церкви закликає до взаємного прощення і висловлює радість з приводу прибуття православних братів на Собор: « ...обов'язок змагання за привернення єдності тяжить передусім на совісті наших Преосвящених Владик, так Католицької як і Православної Церкви. Це наше спільне завдання і спільна праця. При цій спільній праці ми повинні відкрити собі взаємно серця і з глибини душі простити собі взаємно, що в минулому могло скривдити одних чи других. ...З задоволенням... відзначаємо як відрадий прояв в нашому церковному життю те, що представники наших православних Братів із Злучених Держав Америки прибули на цю другу Сесію Собору... і мали змогу почути бодай живий відгомін тих благальних слів Христового Намісника, а може й відчуті в серцю палке бажання єдності Христової Церкви, бо ж таке бажання розбуджує нині Святий Дух в серцях мільйонів християн різних віровизнань ». ⁴²

В березні 1965 р. Патріярх Йосиф, знову з усіма католицькими ієрархами, пересилає побажання з нагоди Празника Христового Воскресення всім Ієрархам Православної Церкви. Вказавши на радісну пісню 'Христос воскрес із мертвих', Патріярх Йосиф пише: « Так дуже згідно із тим зазивом Святої Церкви в останніх

⁴² *Благовісник*, Р. I, 1, ст. 33.

часах розвивається, процвітає і дає надії відомий вже в цілому світі екуменічний рух, що має за ціль привернення єдності серед усіх християнських віровизнань у світі. Одушевлені цим могутнім рухом і ми українські католицькі Єпископи радіємо, що ...можемо в окремий спосіб звернути наші думки і серця до Вашого Блаженства і до Високопреосвященіших Архiepіскопів-Митрополитів, до Преосвященіших Владик, до Високопреподобного і Всечесного Духовенства й до Дорогих Братів і Сестер вірних Української Православної Церкви... ». ⁴³

Не бажаючи перебільшувати значення цих звернень і не входячи в причини, чому після цього не пороблено дальших практичних кроків для зближення і поєднання і чому все ще відчувається деяку стриманість чи навіть заклопотання, одне обов'язково треба відмітити: Льодова атмосфера, яка окутувала українських церковно роз'єднаних християн, починає зникати. Її місце виповнюється подувом братньої любови, готовости прощення і гаряче бажання обняти друг друга. Це без сумніву немале досягнення, бо льоди проломано і з цього вихідного становища можна приступити до поживавлення праці для остаточного завершення поєднання в Христі.

В шуканні за передвісниками Послання Патріярха «*Про поєднання в Христі*» і в досліді екуменічної ідеї та праці для її здійснення важливо виловити те, що, здавалося б, тільки мимохідь висловлене в цілому ряді принагідних слів, звернень чи писем. Це ті імпондерабілія, щось невловиме і невагоме, але саме ці імпондерабілія є речами найбільшої вагомости. Образово це виглядає ось як: Патріярх Йосиф звертається Посланням до Монахів-Студитів, навчає про монаше життя, висвітлює початки монашества в Христовій Церкві і на українських землях, закликає до молитви; вказавши на обов'язки, які випливають, переходить до обговорення особливого покликання монахів Студитського Уставу: «*Студити покликані..., щоби бути опорою для своїх Братів Студитів у всьому світі, а передусім на слав'янському Сході. Перед Студитами розлога, безкрая нива праці над з'єдиненням Церкви, відновленням і відтворенням світлої традиції Сходу.* Студити мають зокрема вложений на себе обов'язок в заповіті о. Кирила Королевського, великого приятеля митр. Андрея, екзарха Леоніда і екзарха архимандрита Климентія піддержувати унійні змагання на Сході...» (підкреслення наше).

---

⁴³ *Благовісник*, Р. I, Кн. 2-3, ст. 81.

Здавалося б, на перший погляд, що це кілька звичайних поучень свого найвищого Пастиря. А тим часом це динамічна проєкція екуменічної праці: Мала Студитська громада має вирости до вогнища, що своїм теплом має охопити країни, світ, насамперед світ слов'янський, бо там розлоге екуменічне поле, там родилася Кирило-Методіївська ідея, там ставлено перші кроки для діалогу на започаткованих і надхненних Митрополитом Андреем Велеградських конгресах. Там на цьому слов'янському Сході родилися і вирости такі велетні екуменічної ідеї, як Сл. Б. Андрей, росіянин – о. Кирило Королевський і екзарх Росії, о. Леонід Фьодоров, ісповідник віри, та його наступник, екзарх Росії і Сибірії, о. Климентій Шептицький, Архимандрит монахів Студитського Уставу. І ще одна важлива думка просвічує із слів Патріярха Йосифа: Монашество, це не втеча від світу й повна ізоляція від болючих його питань, в тому числі й такого питання, як поєднання християн і єдність Христової Церкви, але це пам'ять і молитва за цей світ і невтомна праця оновленням, в Церкві молитва і праця для з'єднання і відновлення « світлої традиції » цілого християнського Сходу. Вдумуючися у слова Послання Патріярха Йосифа до Монахів-Студитів, знову приходиться ствердити незвичайну спорідненість в мислях і в накресленні екуменічної праці обох Глав Української Церкви, Андрея і Йосифа.

Після закінчення II Ватиканського Собору Патріярх Йосиф у своєму Пасхальному привіті⁴⁴ пов'язує радість з Христового Воскресення із своєю загальною оцінкою соборових діянь і на цьому тлі вказує на посланництво Української Церкви: « ...в житті і творчості самої Церкви Собор відкрив *нові виднокруги* і дороги. Найперше, Собор з *любов'ю простягнув руку рятунку* і злуки усім нез'єдиненим Церквам і віруючим в Бога громадам і ісповіданням, а навіть і *самим невіруючим...* ».⁴⁵

Підкреслюємо деякі елементи в оцінці Собору: Нові виднокруги, любов, простягнення руки всім, включно до невіруючих. Живо вичувається в цьому, що основні елементи української екуменічної мислі ввійшли у скарбницю Вселенської Церкви.

Якщо ж це так, то звідсіль випливають дальші вимоги для українських християн: « Наша Українська Католицька Церква зокрема вимагає від нас подвоєння зусиль для запевнення її зро-

⁴⁴ *Благовісник*, Р. II, 2-3, ст. 55-58.

⁴⁵ *Там же*, ст. 56.

сту і скріплення назовні і внутрі, в поодиноких душах... Тільки тоді будемо становити справдішню і сильну єдність, коли цю єдність скріпимо найсильнішими надприродними і природними в'язами; тоді зможемо досягнути в душі Собору і наше церковне майбутнє в завершенні патріархату... Всякі свари і взаємні поборювання ...мусять цезнути в нас в ім'я Церкви і народу. Тоді зможемо виповнити вложений на нас Вселенським Собором почесний обов'язок причинитись до церковної єдності... ». ⁴⁶

Це тільки кілька думок із Пасхального привіту Патріярха Йосифа. Ці думки ілюструє він різними практичними вимогами праці для з'єднання, і тому вартість тих думок лежить не тільки в їхній теоретичній сутності, але й у їхньому пасторальному змісті. Головна ідея Патріярха Йосифа — вивести українське християнство, разом з його екуменічним досвідом і працею на вселенське церковне форум, зцементувати те християнство через поєднання в Христі, завершуючи його у структурально-ієрархічній структурі патріархатом. Тому й ці мислі Пасхального привіту треба назвати передвісниками обговорюваними нами найновішого Послання « Про поєднання в Христі ».

Перечитуючи письма Патріярха Йосифа, зупиняємося на його Різдвяному привіті. ⁴⁷ Патріярх Йосиф змальовує в ньому таїнственну містику українського Різдва не на регіональній чи етнічній, але на всесвітній міжконтинентальній панорамі всіх українських душ. Ці душі знаходяться у всіх шарах українського народу, на всіх полях праці, майже на всіх континентах та в усіх умовах свого життя, навіть у в'язницях і на засланнях... І на цій всесвітній панорамі « ...росте і наша національна свідомість, свідомість єдності народу, мимо всіх віддалей і держав. І ця єдність, і її свідомість... кріпшає і ширшає, зближаються до себе Церкви, росте взаємне розуміння своїх потреб і досягів... христос наша сила і наш об'єднуючий найсильніший чинник і лучник! ». ⁴⁸

Останнє, нами підкреслене, речення веде прямо до основної ідеї, *поєднання в Христі*, що лягла в основу Послання з червня 1976 р. Різдвяний привіт передвістить цю ідею. Не вистачить, однак, вказувати на ідею, для неї конечно створити вогнища праці для її здійснення. І тому саме Патріярх Йосиф творить це вогни-

⁴⁶ Там же, ст. 57-58.

⁴⁷ Благовісник, Р. III, 1-2, ст. 9-13.

⁴⁸ Там же, ст. 12.

ще, основуючи Український Католицький Університет, а пояснюючи його завдання, конкретизує основну його працю: «З довір'ям на Божу поміч і на просвічення Святого Духа ми зачали це діло і будемо продовжувати його в повній свідомості, що Український Католицький Університет стоїть на службі українській науці і культурі християнської моралі, та що він є об'єднуючим творчим чинником у нашому народі». ⁴⁹ Патріярх Йосиф не залишає ніякої нагоди, щоб не заговорити й не обоснувати потреби й конечности замирення, з'єдинення, єдності в народі і Церкві.

На V З'їзді Міжнародної федерації Католицької молоді в Перуджі в Італії, дня 20 жовтня 1966 р. виголошує Гомілію про мир, ⁵⁰ в якій дає глибоке, християнське, на Євангелії сперте, розуміння миру, таке різне від поверхових і крикливих фраз про мир у теперішньому бездушному світі. Пів року пізніше, Патріярх Йосиф вертається щераз до цієї теми про мир, пов'язуючи його із поняттям єдності, у принагідній Великодній проповіді. ⁵¹

«Чого ж вичікує увесь наш український народ — каже Патріярх — від цьогорічного Великодня? Здається, що з нами кожному тиснется на уста та сама відповідь і те саме молитовне бажання: Мир і єдність... Нехай, отже, з тим Празником празників по цілій землі, де б'ється українське серце, злине Христовий спокій і мир, ...нехай зникне в ньому все, що розкладає і нищить нас...». ⁵²

Стараючися перемогти упередження і роз'єднання, якого виявом буває саме назовництво в окремих Церквах і поглиблюючи розуміння сказаного бл.п. Митрополитом Православної Церкви, Йоаном Теодоровичем, ствердження 'Ми такі православні, як ви католики', Патріярх Йосиф дає поучення, ⁵³ як розуміти ці поняття, бо ж з нерозуміння випливають непорозуміння, які стоять на перешкоді поєднання: «Вселенська католицька Церква справедливо називається православною, бо вона єдино правильно *у цілій повноті* славить Бога. З тієї причини вона не може відмовлятися від цього світлого імені і поняття. Даремно тому домагатися цього від неї, бо це означувало б заперечувати себе саму... Так само і

⁴⁹ Слово-Подяка Патріярха Йосифа, Благовісник, Р. III, 1-2, ст. 16.

⁵⁰ Там же, ст. 103-106.

⁵¹ Благовісник, Р. III, 3-4, ст. 171-173.

⁵² Там же, ст. 171-172.

⁵³ Там же, ст. 270-273.

в нас не можна відрікатися від прадідної назви « православний », бо вона нам вповні прислуговує, без уваги на те, що й інші також користуються нею. З другого боку, ми не можемо бути коротко та вузько-зорі, але мусимо брати до уваги факт, що більшість українців і росіян належить до православного віровизнання... Коли ми не зрікаємося своєї, справедливо нам належної, назви *православні*, то вони не можуть нас легковажити й уважати за сектантів в їхньому розумінні і з їхньої точки зору. Натомість, навпаки, те слово промовує нам церковну дорогу до них. І на Бога надія, що так станеться. Бо ми мусимо прагнути і прямувати до єдності згідно з заповітом Христа... ».⁵⁴

Поучення Патріярха Йосифа стосується так українських Церков, як і західньої Католицької Церкви в її латиньським обрядом. Бо й ця Церква, вселенська, католицька в своїй історії, ізолюючи себе від Східних Церков, впродовж історії поклала наголос на поняття католицькості, протиставляючи його, менш чи більш свідомо, поняттю православності. Її слідами і під впливом такого не повного розуміння природи Церкви з'єдинена з Престолом ап. Петра Українська Церква йшла шляхом протиставлення собі цих понять, які мали б себе виключати, втікаючи від генуїного поняття Христової Церкви, яким є її прикмета православності. Роз'яснюючи це питання, відкликуючись до аргументів історичних і богословських, Патріярх Йосиф кладе дальший міст для замирення і поєднання в аспекті українських і всесвітніх екуменічних змагань. В роз'яснюванні цього питання Патріярх Йосиф, говорить і про те, що Вселенська католицька Церква, якої помісною частиною є Українська Церква, з'єдинена з нею, славить Бога « *у цілій повноті* ».

Наголошуємо цей вислів, бо й Сл. Б. Андрей у своїй програмі з'єдинення говорить про таку ж саму повноту у вірі: « Католицька Церква признає правдами віри всі правди перших Вселенських Соборів і до тих правд додає правди, проголошені на 13 дальших Соборах, які уважає Вселенськими. З того виходить, що православний, нез'єдинений християнин... не має відкинути ні одної правди, проголошеної Вселенським Собором... Не перестає бути православним; православ'я своє лише *доповняє* правдами, яких

⁵⁴ Там же, ст. 272.

⁵⁵ Львівські Архиепархіальні Відомости, 55, 1942, ст. 222.

⁵⁶ Там же, ст. 27.

досі не уважав правдами віри». На іншому місці Митрополит Андрей ще виразніше говорить про цю повноту у вірі: «...треба, щоби східні Церкви з'єдинилися з осередком християнства, з Престолом св. Ап. Петра, і щоби своє *правдиве православ'я семи перших Соборів* — підкреслення наше — *доповнили усіми тими правдами віри*, що були проголошені як такі у всіх дальших Вселенських Соборах, і щоб прийняли тим способом *цілу вселенську віру...*».⁵⁷

Патріярх Йосиф, подібно як Митрополит Андрей, пов'язують перспективу на здійснення церковного поєднання з вимогою здійснити *повноту віри*.

Натрапляємо тут на поняття, яке потребує роз'яснення. Що ж таке повнота? Цим питанням займалися в християнській добі і філософи, і богослови, а все ж саме питання очікує ще свого всебічного насвітлення в усіх галузях наук. Поняття «повнота» можна розглядати в різних аспектах: філософічному, богословському, соціологічному, антропологічному, космологічному, математично-природничому тощо. Повнота — це щось, що є основою і метою всього. Недостача повноти — це недовершеність, недосконалість. Повне заперечення повноти на будь-якому полі людської мислі, життя і діяння веде до порожнечі — *хєνωμα*. Залишаючи на боці інші науки, бодай коротко зупинюємося на роз'ясненні цього поняття з християнської точки зору.

В загальному доводиться ствердити, що «повнота» це основа християнського мислення, світовідчужування і світозору. І не тільки це: Це ключ до розуміння світу, Бога, Божого Промислу, загадки буття і життя.

В Євангелії записані слова Христа — «Не думайте, що я прийшов розорити закон і пророків. Не прийшов я, щоб їх розорити, щоб *сповнити...*» (Мт 5,17). «Із *повноти його* всі ми прийняли...» (Йо 1,16).

Розуміння, що таке повнота, обоснував у християнському мисленні ап. Павло. У своїх посланнях він постійно вертається до цього питання, вказуючи на повноту віри, повноту благодаті, повноту істини. Та найважливіше — повнота це самий Христос —: «У ньому враз із людською природою живе вся повнота Божества, і ви причасні в тій його повноті...» (Кол 2,9-10). І далі важне ствердження для розуміння фундаменту «поєднання в Христі»,

⁵⁷ Пор. О. Д-р. І. Гриньох, *ц. тв.*, ст. 141-143.

⁵⁸ *Благовісник*, Р. VIII, 1-4, ст. 26.

про що говориться в Посланні Патріярха єдності: «...аж поки ми всі не дійдемо до *єдності в вірі* і до *повного пізнання* Божого Сина, до звершености мужа, до міри *повного зросту повноти* Христа...» (Еф. 4,13).

В християнському філософічному й богословському розумінні — повнота це наскрізь новий божеський вимір, нова димензія з усім своїм багатством у множестві і єдності, у динамічному зростанні й переображуванні й удосконалюванні, у відкритті й об'явленні, це всеобіймаюча сфера видимого і невидимого світу, це джерело й мета усіх творчих змагань на всіх ділянках людського мислення, діяння і життя. Деякі із тих елементів розуміння знаходяться і в дохристиянській філософічній думці.

Для нас важливе те, що з розуміння «повноти», як джерела-основи віри і мети, до якої прямуємо, краще зрозуміти можна й довершувати діло церковного поєднання. З розуміння «повноти» роз'яснюється також твердження Патріярха Йосифа про те, що немає в нас сутніх догматичних різниць, до чого ще повернемо при подрібній аналізі Послання.

Біблійне поняття «повнота» часто зустрічається в східніх Літургіях, чого свідком є Літургія св. Йоана Золотоустого, де знаходимо такі вислови, як «повнота віри», «повнота Духа Святого», «повна Духа Святого», «Сповнення закону і пророків Ти єси, Христе Боже наш...».

Теми «повнота» у нашій спасенній, Христом започаткованій і ним накресленій спасенній історії цим не вичерпується. Найважливіше для нас при обговорюванні питання поєднання в Христі за словами Блаж. Йосифа — це розуміти повноту, як повноту віри. Без такого розуміння наш світозір був би подібним до світозору математика, який обмежувався б тільки до аналізу окремих математичних величин — цифер і не бачив найважливішого — знаку нескінчености.

Як уже згадано, Послання Патріярха Йосифа «*Про поєднання в Христі*» має своїх передвісників. Ними є численні його письма і проповіді, виголошені при різних нагодах. В усіх них розкидані немов цінні камінчики мислі Патріярха, які разом утворюють мозаїковий образ у його цілості. Із цих передвісників відмічуємо ще одні слова, які є провідною думкою Послання: «При обороні прав нашої Української Католицької Церкви ми не забуваємо також потоптаних прав Української Автокефальної Православно Церкви, так само жорстоко зліквідованої безбожним комуністичним режимом, як також і прав різних українських громад».

як і взагалі релігійних прав усіх віруючих, які позбавлені свободи сумління і віровизнання на землях України».

Закінчуючи цей підрозділ і реасумуючи його думки, приходимо до висновку: Послання Патріярха Йосифа має своїх передвісників в його довголітній праці і в його письмах та творах. В передвісниках Послання Патріярх Йосиф вказав на основні елементи поєднання в Христі, якими між іншими є взаємна любов, дух прощення, спільне терпіння, спільна традиція, молитва, повнота віри і Христос, як альфа й омега, джерело й мета справжнього екуменізму.

4. Скерування Послання «Про поєднання в Христі»

Послання Патріярха Йосифа скероване до цілого українського народу — в Україні і на поселеннях, про що свідчить не тільки зміст Послання, але й виразні слова в його заголовку — «Українському народові мир і благословення!».

Вже саме цього роду скерування не є чимось звичайним. Воно вказує на важливість та особливість цього документу. Правда, Патріярх Йосиф вже не раз передше в принагідних своїх Словах чи письмах користувався цією формою звернення. Та тут ця форма звернення логічно впливає із змісту Послання, бо ж ідеться про *поєднання всіх у Христі*. Звичайно церковні пастирі звертаються словами та письмами до якоїсь визначеної частини церковного суспільства, до їм повіреного церковного стада у її цілості, до цілого Божого люду, або до визначеної групи цього стада, в якому виконують своє пастирське служіння. Залежне це від становища, яке займає служитель Церкви в її ієрархічній побудові, і від обговорюваного предмету.

Історія Церкви Києво-Галицької Митрополії і всієї Руси, від зарання свого буття аж до наших днів, постачає нам безліч прикладів послань, звернень та поучень, яких авторами є церковні пастирі. Якщо їхнім автором є Глава Помісної Церкви, в минулому Києво-Галицькій Митрополити, сьогодні — після вікових досвідів і змагань — Патріярх, тоді адресатом є владика, духовенство, монашество, миряни, в загальному браття во Христі, або за прийнятим поняттям II Ватиканського Собору, весь Божий люд, серед якого Митрополит згл. Патріярх Церкви виконує своє пастирське служіння. Пастир Церкви благовістить своєму «пасомому» стаду. Подібно єпископ області спрямовує своє слово

до духовенства, монашества і вірних, бо це його церковне стадо, в якому виконує свою пастирську службу.

Нагодами до пастирських послань і письм бувають рокові празники, церковні ювілеї, особливі події в житті Христової Церкви з її минулого і сучасного, як напр. Різдво, Воскресення, пам'ятка хрещення Руси-України, дні всенародної скорби з приводу переслідування, стихійні катастрофи, соціяльна нужда, наступ безбожництва, або й такі події, які відбулися вже на наших очах, собори й синоди. До цієї останньої категорії послань, звернень та поучень треба зарахувати письма-послання, т.зв. спільні чи соборні всього українського єпископату, які появилися кожного разу після відбуття таких соборів згл. синодів, в рр. 1963-1976. Всі вони загально відомі, бо були оприлюднені в офіційові Патріярха Йосифа, «Благовісник», та перепечатані різними пресовими органами.

В нашій давній і новішій церковній літературі можна знайти багато прикладів послань, письм чи навіть коротких звернень-поучень, призначених для поодиноких частин Божого люду. Св. Теодосій Печерський, ігумен Печерського монастиря, крім різних поучень — про терпіння, милостиню, молитву, смирення, написав навіть своє слово-поучення до монастирського «келярія»-ключника.⁵⁹ Знову ж в останніх десятиліттях, у житті нашої Церкви, великого розголосу набрали були письма-послання Сл. Б. Митрополита Андрея, скеровувані до різних частин його стада, до гуцулів, до буковинців, до поселенців у Канаді, до духовенства, до монахинь, до української православної інтелігенції, до робітників, що перебувають у чужих країнах, до дяків, до української молоді, до різних православних владик ітд.⁶⁰

Багацтво і різність адресатів — це важливе свідчення про те, що пастирська влада митрополитів Української Церкви не обмежувалася до границь якоїсь території; це широка пастирська влада над душами людини, яка походженням і обрядом належить до Церкви Києво-Галицької Митрополії, без уваги на те, в якій країні ця людина не жила б.

---

⁵⁹ *Перші українські проповідники і їх твори*. Видання УКУ, т. XXXV, Рим, 1973, ст. 95-96.

⁶⁰ *Твори Сл. Б. Митрополита Андрея Шептицького*, т. I. Праці УБНТ, Торонто, 1965. *Письма-Послання Митрополита Андрея*. Бібліотека Логосу, т. XXIV, Йорктон, Саск., 1961.

Послання «*Про поєднання в Христі*», у відрізненні від інших, характеристичне тим, що воно універсальне у своєму змісті і в своєму скеруванні. Змістом його є універсальна ідея церковного з'єднання в українському народі, тобто ідея всесвітнього церковного екуменічного руху, а адресатом Послання є цілий український народ, хоч, як відомо, цей народ, у своїй соціологічній, ідейно-програмовій, релігійно-ісповідній структурі є незвичайно здиференціонований, не згадуючи вже про диференціацію, що випливає з факту поселення великої частини народу в різних країнах світу. Вистачить взяти до уваги хоч би тільки релігійно-ісповідну диференціацію українського народу: Віруючі в ньому належні в більшості до Православної Церкви, існують в ньому євангеліцькі громади, що більше, є в українському народі, окрім віруючих людей в Бога, також невіруючі.

Всі вони, стисло беручи, неприналежні до стада, безпосереднього повіреного пастирській владі Автора Послання; а втім, Послання скероване і до них; бо *існує ще інша основа пастирської влади*, ніж та, що судорожно спирається на людських юридичних принципах.

Є ще влада, що спирається на Божій основі, на Христовій Благовісті, в якій мовиться: «І інші вівці маю, які не є з цього двору; і тих мені треба привести; і голос мій почують, і буде одне стадо і один пастир» (Йо 10,16).

Виконуючи цю свою, на св. Євангелії обосновану владу, Патріярх Йосиф, йдучи слідами свого попередника, Сл. Б. Андрея, промовляє до цілого українського народу. В універсальності змісту і скерування Послання до цілого народу саме і є його особливість. В універсальності відчувається відгомін надхнених слів Митрополита Іларіона, якими він звеличує свій народ і його Христову віру: «Віра бо благодатная по всей землі распротресе і до нашого язика руського дойде... Вся страни благий Бог помилова, і нас не презрі..., пусті бо і преисохши земли нашей суци, внезапно потече источник евангельский, напаяя всю землю нашу...».⁶¹

І знову, обнімаючи своїм зором, весь український народ та величаючи його володаря, Митрополит Іларіон мовить:

«...Не в худі бо і не в невідомі земли владичествоваша, но в руской, яже відома і слышина есть всіми конци земли...».⁶² Вкінці,

⁶¹ *Перші Українські проповідники*, ст. 99.

⁶² *Там же*, ст. 111.

неначе предвиджуючи майбутній важкий шлях народу, змальованням якого починає своє Послання, дев'ятсот років пізніше, Патріярх Йосиф, Митрополит Іларіон молиться за цілий нарід: « ...І донелиже стоїт мір, не наводи на нас напасти іскушенія, ни преда нас в руки чуждіих, да не прозовется град твой град плінен, и стадо твое пришельци в земли не своей: да не прерікут страни: гді єсть Бог их..., да не отпадут от віри нетвердіи вірою... ».⁶³

Послання Патріярха Йосифа, вже в першому реченні, прийняте цією молитвою тривоги за свій нарід Митрополита Іларіона: Бо ж нарід переданий в руки чужих, престольний градпленений, стадо наше-пришельці в землі не своїй, нетверді вірою відпадають від віри. « Кожний віруючий в Бога і свідомий своїй національності українець, дивлячись на нинішнє важке положення Українського Народу в Україні і на поселеннях проймається жахом за майбутнє його існування і розвій... » з боєм мовить Патріярх.

5. Авторитетність Послання

Послання Патріярха Йосифа « Про поєднання в Христі » скероване до цілого українського народу. Було б дивовижним квестіонувати право Автора Послання — промовляти до цілого українського народу. Замість того краще і більш логічно було б ставити питання і старатися знайти відповідь: ХТО в українському народі, під сучасну пору, міг би і мав би до цього моральне право промовити до всіх синів і дочок українського народу, « в Україні і на поселеннях », в тюрмах і на засланнях? Поставивши так питання, доводиться прийти до висновку, нехай і прикрого, але такою є сучасна дійсність: У сучасну пору український нарід не має репрезентанта свої суверенної волі і думки, не має суверена в своєму національно-державному житті, в такому розумінні, що мова про покликаного чи обраного з волі народу, на підставі існуючого закону, репрезентанта цілості.

Українським народом заправляють підручні чужої влади, конкретно російсько-большевицького Кремля. В обох найважливіших ділянках свого життя — в національно-державній і церковній — український нарід підкорений, у висліді чого йому відобрано спроможність правити собою та виконувати свою суверенну владу че-

---

⁶³ Там же, ст. 117-118.

рез своїх суверенів. Якщо йдеться про церковну суверенність, то в Україні формально, на щастя ще не в цілому у своїй душі, те саме треба сказати щодо суверенности в національній ділянці, — він насильно підданий владі чужого патріярха, Московського, при чому не слід забувати, що саме виникнення цього патріярхату, як і його влада в історичному й еклезіологічному є предметом сумнівів і контроверсій.⁶⁴

Поза Україною, тобто — поза засягом влади чужих центрів, світського і церковного, в країнах нового поселення частинки українського народу, справа суверенітету Української Церкви, інакше її підметности або отого «бути собою», до чого так часто закликає Патріярх Йосиф у своїх зверненнях, мала б вигляди на успішне здійснення при умові, що всі, без уваги на віровизнання, до яких належимо, виходитимемо *із правильного розуміння природи Христової Церкви, її єдності, її вселенськості, а водночас помісности, її одности, а разом із тим різновидности*. В католицькій вітці колись одної помісної української Церкви, в силу різних умов, затратилося правильне розуміння тих еклезіологічних понять та їхніх змістів; маємо на увазі не так широкі маси мирян, годі ж бо від пересічної віруючої людини вимагати глибшого розуміння усіх тонкостей богословського, канонічно-правного, літургічного та обрядового вчення. Вимогу глибокого розуміння еклезіологічної проблематики ставимо до церковних служителів, отже, до владик і духовенства Церкви. Наголошуємо цю вимогу ще й тому, що саме тут є джерело всіх непорозумінь. Літургічно-обрядову і правно-канонічну помісність окремих частин часто чомусь то вважається суперечною чи навіть небезпечною для єдності Церкви, а власне управління і його форми вияву в окремих помісних Церквах інтерпретується як несумісне з поняттям первенства ап. Петра і його наступників, римських єпископів. Невміння, аж до небажання включно, погодити з собою вселенськість і єдність цілої Христової Церкви з одночасною помісністю і різновидністю її окремих частин, главенство ап. Петра і його наступників на Римському престолі з правами та владою Глав помісних Церков, загрожують знищенням душі помісних частин Христової Церкви, в тому числі помісної Української Церкви. Вертаємося у біблійний старозавітний час — підкорення мислення і діяння в Церкві букві закону.

---

⁶⁴ Пор.: *Письма Митрополита Андрея* в «Львівські Архиєпархіальні Відомости», Р. 61, 1943, 3-4, ст. 32-50.

Христова благовість і проповідь апостолів, особливо ж проповідь ап. Павла, звільнила людство від такого мислення. Вони поставили благодать, яка ушляхотнює закон, яка звільняє людину від так часто його мертвої букви, яка чинить закон людям, бо проникнутим духовною силою благодаті. Не від речі відмітити, що перші різьбарі християнської мислі молодого українського християнства були глибоко пройняті саме таким християнським розумінням закону, чого свідком є Слово Митрополита Іларіона « Про закон і благодать ».

Католицька вітка Помісної Української Церкви знайшлася, на жаль, у мряці отого ще не віджилого викривленого еклезіологічного мислення, якого наявним завершенням є її повне підкорення Римській Столиці та її урядам. В такому її положенні годі говорити про справування її церковної суверенної влади чи збереження і виявлювання її ідентичности. Для ясности підкреслимо, що тут йдеться не про протиставлення між суверенною владою у Вселенській Христовій Церкві і такою ж у помісних Церквах, не йдеться про суверенну владу частини, яка протистоїть та заперечує таку ж владу у вселенському засязі. Мова тут про суверенну владу і її виконання у відношенні до складових частин, тобто помісних Церков, які разом творять вселенську Христову Церкву.

На авдівнічці українських владик в Папи Павла VI, яка відбулася дня 13 грудня 1976 р., дивно звучали такі вислови у промові Намісника ап. Петра, як « українські католицькі спільноти », або заохота « зберігати закон, який існує... ». Підкреслимо ці елементи, у повній пошані до Римського Архидієка, бо вважаємо що вони несправедливі і кривдячі. « Українські католицькі спільноти » викликають асоціації до прийнятої термінології, в якій говориться про « різні євангеліцькі громади... ».

Мається враження, що поняття « Церква Київської митрополії і всієї Руси » відумерло, а залишилися ще тільки її відламки: спільноти, громади. Помісність, про яку так чітко говорять документи II Ватиканського Собору, промовчана, а — чи, можливо, вже викреслена? Заклик « зберігати закон » може впливати з пастирської журби за долю Христового стада. Справа тільки в тому, щоб *зберігати закон у його повноті*. Ще значиться: у його всіх вимірах, вселенському і помісному, бо ж і помісні Церкви мають свої закони, не суперечні вселенським законам, які спираються на богословському розумінні природи Церкви і на освяченій традиції помісних Церков. У світлі благодаті, яка має проникати кожний закон, закони вселенські не можуть доводити до заперечення за-

конів помісних. Оба роди тих законів мають свою основу в тому самому джерелі і щойно разом узяті творять повноту церковного законодавства. Сучасна, домінуюча в церковних, навіть керівних, колах і однобічна інтерпретація церковного законодавства, яке не узглядило його повноти, доводить до наступного ствердження: Після тисяч років українства і, незабавом, після чотириста років від Унії в Бересті положення помісної Церкви Київської митрополії і всієї Русі визначається не *статусом з'єднання* її з Престолом ап. Петра, але *статусом підкорення* її абсолютній владі цього Престолу. Із повноти помісности залишено цій Церкві право, і то обмежене, на вияв своєї обрядово-літургічної особливости.⁶⁵

Не краще маєтсья справа в православній церковній вітці колись одної помісної української Церкви. Правда, там говориться про церковну автокефалію, про її повну суверенність. Правдою є також, що в ній покладено багато кроків для обоснування церковної помісности. В дійсності, однак, і ця частина колишньої Київської митрополії поділена на кілька юрисдикцій, не об'єднана в одній помісній Церкві. Та що найважливіше з точки зору богословсько-еклезіологічного: Наші православні брати, скерувавши всі свої зусилля для встановлення підметности й автокефалії своєї Церкви, в якій через кількасотрічне підкорення Московській Церкві залишило свої сліди і в якій в різних ділянках церковного життя надщерблено її особливість, підо впливом чужого українському богословському мисленню про Церкву, затратили у своєму образі Христової Церкви її сутній характеристичний елемент вселенськості.

Щоб аналогією роз'яснити, в чому причина розходжень, покористуємося образом, запозиченим із природничого світу: Христова Церква, як Таїнственне Тіло Христа, це неначе соняшна система, в якій діють закони одности, які зберігають її як цілість у космічному просторі. Але діють там також, характеристичні для окремих частих цілісної соняшної системи зі своїм центром у сонці, різновидні для поодиноких її частин-планет. Як з одного боку виключеним є, щоб закони, що випливають із центру цілости знищували окремі закони поодиноких частин, так з другого боку, якщо б природа, що було б абсурдом, пішла по шляху відривання законів якоїсь частини від універсального закону цілости, дійшло

---

⁶⁵ Свіжим доказом цього обмеженого права є виданий Римським Престолом «*Архієратікон или Служебник Святительській*», Рим, 1975.

б до природної катастрофи, до розбиття прегарного космічного твору. Гріх християн у тому, що не живемо тим образом Церкви, попадаючи раз в одну, то знову у другу скрайність.

Ці з'ясування вважаємо потрібними, шукаючи відповіді на питання: ХТО ж мав би дійсне моральне право авторитетно і суверенно промовляти до українського народу? Відповідь напрошується: В нинішньому часі, маючи перед очима положення, яке вище з'ясовано, тим дійсним авторитетом, подобається це комусь, чи ні, являється Автор Послання, Патріярх Йосиф. Його авторитет виводиться із книги його «родства»-родоводу. Правно-канонічно — він Глава католицької частини Церкви Києво-Галицької митрополії і всієї Руси, він ще й далі Митрополит Галицький, Архiepіскоп Львівський, ep. Каменця Подільського, він як Митрополит, на підставі документального ствердження Римської Апостольської Столиці, Верховний Архiepіскоп, якому прислугують права, рівні патріярхам Східніх Церков.

Історично, згідно цієї ж «книги родства», він спадкоємець пастирського служіння і прав (не тільки привілеїв, як це часто інтерпретується) великих митрополитів — Іларіона, Ісидора, Вельямина Рутського, Петра Могили, Андрея Шептицького. Сьогодні він також найбільший моральний авторитет, що його собі набув не тільки своїм церковним служінням і достоїнствами, але й своєю вірністю Вселенській Христовій Церкві, аж до ісповідництва включно, своєю невтомною працею й обороною прав, у їхній повноті, своїй помісній Церкві, засвідчуючи тим суверенність і підметність повіреного його пастирському служінню церковного стада в церковному і національному житті.

Історія українського народу характеристична тим, що в ньому, побіч світського державного авторитету у часі його національної суверенности, другим національним авторитетом являлися Глави Церкви в постаттях її Митрополитів. Такий феномен існував за княжих часів української державности, так було, особливо в часах, коли український нарід втрачав свою державну незалежність. Києво-Галицькі Митрополити ставали символами суверенности і Церкви, і народу і були признавані цілим народом як його найвищі авторитети. Не даром народ називав їх «князями»! В синтезі обох влад, світської і церковної, якої уосібленням були Митрополити, вбачати можна здійснення образу Глави помісної Церкви, якого виявом у східніх християн була постать етнарха. Якщо не в формальному, то в моральному цього слова значенні, можна сміливо говорити про не одних Глав Помісної Української Церкви,

як про етнархів. На такому, глибоко відчутому і переживаному, історичному образі спирається право, що більше, навіть обов'язок церковних Глав клопотатися долею цілого народу, заступатися за ним перед своїм і чужим світом, боронити його прав і, що наскрізь логічне, промовляти до свого цілого народу і говорити в його імені тоді, коли цей нарід ограблений зі свого найвищого національного державного авторитету та коли він знаходиться в умовах « всенародної скорби ».

По своєму змісті Послання « *Про повднання в Христі* » — це документ богословського характеру, догматичного, еклезіологічного, екуменічного. І тут може виникати питання його авторитетності. Не важко знайти відповідь. Автор Послання, Патріярх Йосиф, відомий богослов, знавець догматичних тонкостей, про що свідчать його богословські праці.⁶⁶ Він же організатор богословської науки, упродовж цілого п'ятидесятиліття, на рідних землях і поза їх межами; вистане згадати: Богословська Академія у Львові, Український Католицький Університет в Римі, Українське Богословське Наукове Товариство, з десятками видань їхніх наукових праць. З екуменічними питаннями Патріярх Йосиф не тільки обізнаний; він — активний працівник на полі церковного з'єдинення. Продовжуючи працю Сл. Б. Митрополита Андрея, він бере участь в Велеградських конгресах, які в нашому столітті були першим і найважливішим форумом наукових зустрічей і фундаментом для тепер широко відомого екуменічного руху.

Від 1933 р., коли польський єпископат почав організувати т.зв. Унійні з'їзди в Пинську, Автор Послання, тоді ректор і професор Богословської Академії, бере в них участь і виголошує на них ряд наукових богословських доповідей. Та свою працю на екуменічному полі Патріярх Йосиф не обмежує до участі в унійних конгресах чи конференціях, організованими і проведеними римокатолицькими колами. Після довшої підготовки назріває думка, відбувати унійні з'їзди також у Львові і перебрати ініціативу в дослідях екуменічних питань у свої руки. Хто більше, чим Українська Католицька Церква, на чолі якої стояв надхненник і працівник ідеї церковного з'єдинення, Митрополит Андрей Шептицький, міг бути покликаний до праці, яка проводилася на унійних з'їздах. Такий I Унійний з'їзд відбувається з кінцем грудня 1936 р. Його організатором і господарем, як ректор Богословської Акаде-

---

⁶⁶ Див.: « *Твори Кир Йосифа...* »: Видання УКУ, Рим, 1968-1970.

мії, де З'їзд відбувався, був о. Проф. Йосиф Сліпий, який продовжував і здійснював задум Митрополита Андрея, працю для церковного з'єдинення. Та справа не тільки в тому, що такий з'їзд відбувся. Справа навіть не в тому, що цей I Унійний з'їзд на українській землі пройшов з великим успіхом.

Вагомість З'їзду виявляється в його символіці для всього українського християнства, його пастирів, духовників і вірних; Вони, члени одної помісної Церкви, яку роздирають церковні спори і гальмують її ріст, покликані до праці для поєднання християн. Заслугою Патріярха Йосифа є саме те, що він, організуючи I Унійний З'їзд у Львові, поставив цей орієнтуючий для нашої Церкви символ.

У зв'язку з питанням авторитетності «*Послання про поєднання в Христі*» не від речі буде, коли вкажемо на одне, в історії українських і вселенських екуменічних змагань, досягнення на цьому відтинку. Безсумнівно, це справа патріярхату. Правда, ця справа не нова. Дослідники історії Української Церкви віднаходять і висвітлюють безліч документів і фактів, які стосуються до питання. У висліді приходять до висновку, що питання патріярхату ввесь час, зокрема в після берестейському періоді, було предметом різних ініціатив і пересправ.

Такі великі церковні пастирі, як Рутський, Могила, в нашому столітті Сл. Б. Митрополит Андрей, ставили це питання, як вирішне, в зусиллі привернути віроісповідну єдність у Києво-Галицькій Митрополії. Одного всім тим зусиллям не доставало: Вони залишалися у сфері свідомости небагатьох одиниць, церковних пастирів і були предметом церковної, по своїй природі секретної дипломатії, в якій зіграють основну ролю не еклезіологічні, а політично-кон'юнктурні рації. І саме ця політично-кон'юнктурна мотивація стояла, як і сьогодні стоїть, на перешкоді до реалізації ідеї патріярхату в Українській Церкві.

Перелім у зусиллях для здійснення ідеї патріярхату завдячує українське християнство Патріярхові Йосифові. Питання патріярхату він вивів із панівної сфери засекреченої церковної дипломатії й увів у сферу, яка цьому питанню прислуговує, еклезіологічного переосмислення. І друге, із свідомости одиниць він увів це важливе питання у свідомість церковного люду.

Переломові кроки поставив Патріярх Йосиф у трьох напрямках: В жовтні 1963 р. довів він справу патріярхату Української Церкви до свідомости всесвітнього церковного форуму на II Вселенському Соборі. Еклезіологічне питання локального характеру

виведено тим на всесвітню арену. Таке поставлення питання патріярхату Української Церкви по аналогії нагадує Вселенські Собори, I Нікейський в 325 р. I Константинопільський в 381 р., на яких приймаються постанови про патріярхати — Римський, Александрійський, Антіохійський, Єрусалимський, Константинопільський. I хоч II Ватиканський Собор не виніс конкретного рішення, що стосувалося б тої чи тої помісної Східної Церкви, то він пішов ще далі, бо у своїх постановах вирішив, що самий *патріярхат як установа*, це сутній елемент в церковній ієрархічній структурі Східних Церков.⁶⁷

В екуменічних змаганнях Української Католицької Церкви заіснував із цього часу та завдяки дальшим зусиллям Патріярха Йосифа історичний перелім: Справа патріярхату дійшла до свідомости всіх шарів українського Божого католицького люду, пастирів, духовенства і мирян. Не без значення є цей перелім у свідомости для Української Православної Церкви, бо усвідомлення патріярхальної ідеї може стати поштовхом для неї розв'язати наперед свої юрисдикційні проблеми, по друге — завершити свою автокефальність і по третє — поробити всі заходи, щоб древню Митрополію Київської Русі ввести в родину патріярших православних Церков. Підкреслюємо при цьому, що не йдеться, як це часто неправильно інтерпретується, про створення двох патріярхатів, одного католицького, другого православного, як кінцеве завершення і розв'язку еклезіологічного устрою в Києво-Галицькій Митрополії. Слід пам'ятати, що Києво-Галицька Митрополія є одна помісна Церква.

Вірні цілі Церкви, в силу різних несприятливих історичних умов, поділені, але спільна мета — один патріярхат для їхньої одної Церкви повинна об'єднати всіх. Так само і праця всіх для переборення поділу й поєднання в одному патріярхаті, що творитиме повновартну частину Вселенської Церкви, повинна стати вже сьогодні об'єднуючим чинником. Звідсіть щераз наголошуємо: Поставлення ідеї патріярхату Києво-Галицької Митрополії і всієї Русі у цілій її ширині і її консеквентне здійснювання у житті не є визовом для спорів про «право»; це визов наскрізь іншого характеру для православних братів: У свідомості самої ідеї змобілізу-

---

⁶⁷ «Constitutio Dogmatica de Ecclesia», III, 29. «Decretum de Ecclesiis Catholicis Orientalibus», nn. 7-11: *Благовісник*, Р. I, 1, 21-22; *Благовісник*, Р. II, 2-4, ст. 81.

вати всі свої енергії і скерувати до одної мети-відродження рідної помісної Церкви в *одному* патріархаті *одної* Церкви, якої здійсненням може бути тільки патріархат киево-галицький і всієї руси. Довівши цю ідею до свідомости всесвітніх і українських кол, Патріарх Йосиф додавав ще одну цеголку, яка зміцнює й обосновує його моральне право та авторитетність у відношенні до цілого українського народу.

Вкінці, що найважливіше і над чим не будемо зупинятися, бо тут поставлені границі людському розумуванню: Авторитетність Автора Послання збудована на двох скрижальях його душі і його життя. На Скрижальях найвищого церковного пастиря і ісповідника віри.

II

ПОДРІБНИЙ РОЗГЛЯД ПОСЛАННЯ

1. Побудова Послання

Послання « Про поєднання в Христі » коротке, кожна його думка прецизна, воно вільне від барокового стилю і прикрас, його виклад згущений. Аналізуючи думку за думкою цього викладу, подаємо загальну схему, за якою Послання побудоване:

- А) *Введення*: вихідне становище послання
- Б) *Основна частина Послання*: програма поєднання в христі
- В) *Вивершуюча частина Послання*: здійснювання програми в дії
- Г) *Закінчення Послання*: заклик і благословення

В подрібному розгляді Послання маємо перед очима накреслену схему.

2. Вихідне становище Послання

Послання починається введенням, в якому вказується на дві речі:

а) Нинішнє важке положення українського народу в Україні і на поселеннях,

б) *конечність* шукання виходу з цього положення.

Обі, висловленні у введенні думки такі ясні і переконливі, що вони не потребують окремого обоснування, зокрема для тих,

хто вірує в Бога і є свідомий своєї національності, як це відмічується в Посланні. З віри в Бога, як релігійного трансцендентного елемента в душі людини, та з свідомости свого національного « я » випливає не тільки об'єктивна оцінка положення; холодна оцінка розуму переноситься на всі сили людської душі, ціла людська істота переживає цей жахливий стан, зворушується і ставить собі тривожні питання про майбутнє народу; він загрожений не лише в тій чи тій ділянці свого життя, над ним зависла смертельна загроза в його цілісному існуванні. Цю загрозу в існуванні народу спричинюють « переслідування і гніт релігії і Церкви в Україні » та моральний розклад життя, як « розбиття, свари і незгоди » поза її межами. В доповненні до цих стверджень можна вказати, що одне і друге, переслідування і моральний розклад, консеквентно плянує і проводить один і той самий « князь тьми ». У факті релігійного і церковного переслідування в Україні жодна людина, що мислить і має сумління, не може сумніватися. Вони задокументовані численною літературою і живими свідками. Одним із них є і саме Патріярх Йосиф.

Моральний розклад на поселеннях, поза Україною, наявний. Це тема, яку треба висвітлювати на іншому місці. Та кожний, хто вірує в Бога і зберігає хоч крихітку не тільки національної, але й людської свідомости і гідности, не може не бачити юдиної роботи безвідповідальних люців і їхніх опікунів-режисерів.

Положення, отже, в цілому тривожне ще й тому, що можна ставити питання про те, як воно маєтсья з вірою в Бога та зі свідомістю. Отже, приходиться шукати виходу із цього положення і шляхів, які вели б « до уздоровлення » народу. Це завдання, за словами Патріярха Йосифа, таке важке, що воно не під силу навіть геніям, які захотіли б оновлювати й удохотворювати народ. Якщо так, тоді залишалася б хіба повна безрадіність і « безнадійність... ». І саме тут, вказавши на незвичайну важкість, щоб врятувати народ, щоб не зникнути з лиця землі, щоб відродити народ, Патріярх Йосиф перестерігає — « не можна опускати рук і попадати в безнадійність ». Такої життєвої постави вимагається особливо від людини, яка « вірить в Бога і надіється на Його поміч ». Вже із цих слів ясно бачимо, що Патріярх Йосиф вважає підставою існування, розвою, відродження, одним словом — життя народу, — його твердий релігійний фундамент, віру в Бога і надію на Божу поміч. *Підкреслюється, отже, дві богословські чесноти, про третю ще буде згадка в дальшому, як вимогу для повноцінної творчої людини.* Доходить тут до вислову ще одна думка Патріярха

Йосифа: Паралельно до праці над відроджуванням людини повинно проходити відроджування людини. Можна навіть дійти до висновку, що відроджена й християнськими богословськими чеснотами обдарована людина, оця відома у Святому Письмі та в нашому переданні « нова твар » є передумовою для відродження народу. Людина ж бо — це частинка народу; людина також мистець-різьбар душі народу. В богословському і соціологічному аспектах, це твердження в Посланні заслуговує на особливе відмічення.

Та є в цілому введенні ще одна нотка, що впадає в вічі: Аналогія в мисленні між двома Главами Української Церкви, Сл. Б. Митрополитом Андреем і Патріярхом Йосифом, про яку вже було говорено. В Патріярха Йосифа — положення, яке треба перемогти, пересічній людині неспідсильне, воно майже безнадійне. А втім не вільно пірнути в безнадійність... Цим висловлюється психологічний комплекс в людині, ціла широка скаля душевної напруги в людині і її настроїв, її падіння і воставання. Це психологічне питання песимізму і оптимізму. В Митрополита Андрея натрапляємо на подібну думку в цій скалі переживань в його конкретній оцінці екуменічної праці. Ось що він пише: « В загальному, унійний досвід Католицької Церкви сумний. Можна б навіть закінчити песимістичною заввагою: все, що ми робимо, сприймається нашими православними братами в такий спосіб, що вони не тільки не зближуються до нас, але що вони навіть не бажають нас ближче пізнати... Та одначе *Католицька Церква відкидає в засаді песимізм*. Ми *молимося щодня* за з'єдинення наших нез'єдинених братів. Саме тому ми повинні не тільки надіятися, але також вірити, що *наші моління будуть вислухані*... Шляхи Господні дуже різні від шляхів людських. Всемогучий Бог зуміє дійти до своїх цілей шляхами, яких ми взагалі не розуміємо... ».⁶⁸

В обох наших пастирів-мислителів стрічаємо спільне: відкинення, не називаючи цього по імені, філософічного і богословського песимізму, який, зокрема на протестантському ґрунті, поклав основу для відповідних напрямків. Назвемо тільки імена деяких: А. Шопенгауер і Ф. Ніцше — у філософії і К. Барт та Р. Бультман — у теології. Мислення, яке спиралося б на тих напрямках, є чуже для української християнської духовости. Вислів цьо-

---

⁶⁸ Цитат взятий зі статті Митрополита Андрея « *За єдність* », поміщеної в журналі « Дер Хрістліхе Остен », 1939. Пор.: о. д-р Іван Гриньох, *ц.тв.*, ст. 113.

му мисленню дає Патріярх Йосиф, наводячи слова-заклик ап. Павла, Євр. 12,12: « Випростуйте ваші охлялі руки та зомлілі коліна і зробіть вашим ногам стежки прості, щоб кульгаве не збочило, а радше видужало ».

В другій частині введення Патріярх Йосиф ще раз вертається до істотного: До питання релігії і віри в Бога, стверджуючи що вони є « найсильнішим чинником в діянні і творчості народу ». Цей факт такий наглядний, що, якщо мова про український нарід, то його правдивість мусить визнати кожний, « українець чи чужинець », що досліджує минуле і слідкує за сучасним українського народу. Підкреслюючи цей феномен, Патріярх Йосиф наводить доказ свого твердження факт, що « ...і атеїсти-безбожники видять і переконуються наглядно, що то неможлива річ викорінити нині віру в Бога з душі людини, навіть при найсильніших і найбільш всебічних засобах і середниках матеріальної і фізичної державної сили ». Це ствердження тим важливе, що воно виходить з уст людини, яка сама на собі пережила всі застосування матеріальної фізичної, державою організованої, сили і була безпосереднім свідком її застосування на інших віруючих.

Своє ствердження про силу релігії і віри в Бога, як безспірну істину, Патріярх Йосиф конфронтує із дійсністю на цьому відтинку в українському народі. Образово змальовуючи цю дійсність, розкриває перед очима всіх, до кого скероване Послання, чітку панораму стану релігії і віри в Бога в українському народі. В зображеній панорамі релігійних і церковних відносин в народі вдаряють кожного розбиття та роз'єднання між християнами. В цьому вбачає Патріярх корінь лиха і неспроможність спільної дії всіх християн. Одне, що ще всіх об'єднює, це — окрім віри — спільне терпіння, бо « всі вони караються за Христа і за Христову Віру ». Віра і терпіння — це без сумніву велика духовна сила, але брак єдності всіх християн, це паралізуюча всі зусилля неміч.

У цій панорамі релігійно-церковного роз'єднання, — і тут в Посланні вилічується віроісповідні, неспаяні з собою, установи й громади, — є « Католицька і православна Церкви, Євангельські Громади й розбиті різні релігійні групи ». Цей панорамний образ спільного терпіння — з одного боку, і спільного роз'єднання — з другого боку відображує дійсність християнства сьогодні.

Панорама християнства в українському народі, змальована в Посланні Патріярха Йосифа, відповідає по змісті і по термінології цьому образу християнства у всесвітньому вимірі, що його знаходимо в соборових документах II Ватиканського Собору. В Декреті

« Про екуменізм », глава III, говорить « Про Церкви і церковні спільноти, відділені від Апостольського Римського Престолу ». ⁶⁹ Цьому самому питанню присвячені нн. 13-17 « Догматичної Конституції – Про Церкву » у главі другій, п.н. « Божий Люд ». Одначе панораму, змальовану в документах — і Собору, і Послання Патріярха Йосифа творять живі люди, які « караються за Христа і Христову віру ».

Як виглядає відображена в документах панорама у щоденному конкретному житті роз'єднаних християн в українському народі, цьому питанню нехай послужить далеко неповний, обмежений до небагатьох постатей, вирізок із життя живих людей-християн. Та одиниці стоять за мільйони їм подібних. Між християнами православного віровизнання натрапляємо на імена:

Борис Заливайко, уродж. 1940 р., ув'язнений 1970 р., засуджений на 8 років гострого режиму і 5 років заслання.

Валентин Мороз, уродж. 1936, вдруге арештований 1.6.70, засуджений на 6 років в'язниці, 3 роки лагелу, 5 років заслання.

Василь Романюк, уродж. 1925 р., арештований вдруге в 1972 р., засуджений на 2 роки в'язниці, 5 років лагелу, 3 роки заслання.

Михайло Федорак, арештований у 1973 р. Інші дані не відомі.

Антін Соколян, арештований в 1973 р. за поширювання українських католицьких книжок. Інші дані невідомі.

Між українцями католиками знаходимо наступні імена:

М. Білинський, священник, арештований в 1974 за відслушення св. Літургії в церкві, большевицькою владою замкненою. Присуд: Три роки лагелу.

Петро Чучман, священник, арештований 1973. Інші дані невідомі.

Іван Даньків, інженер, арештований за поміч у праці українців католиків. Інші дані і доля арештованого невідомі.

Софрон Дмитерко, священник-василіянин, арештований в 1973. Доля невідома.

Григорій Гавриляк, арештований в 1973 за поширювання католицької літератури. За званням — друкар у Львові. Дальша доля невідома.

Зенон Калинюк, священник, арештований в 1974 р. Дальша поля невідома.

⁶⁹ *Благовісник...*, Р. I, 2-3, ст. 43-49.

⁷⁰ *Благовісник...*, II, 2-4, ст. 70-74.

Іван Кривий, священик, арештований в 1973 р., засуджений на 4 роки лагеру.

Евфрозина Кузьма, сестра-монахиня, служебниця, арештована за ведення монастирського дому. Дальша доля невідома.

Р. Мендрун, учитель музики, арештований за підтримування праці Католицької Церкви.

Микола Синишин, арештований в 1973 р. друкар у Львові. Дальша доля невідома.

Роман Василина, переpletник у Львові, арештований в 1973 р.

У громаді т.зв. покутників знаходимо такі імена:

Михайло Івасюк, залізнодорожний робітник, арештований в 1972 р.

Софія Івасюк, арештована в 1972 р.

Марія Трухан, арештована в 1973 р.

Марія Цар, арештована в 1973 р.

Петро Тимофій, з Лісок, Коломийського району. Інші дані невідомі.

Християни, приналежні до різних євангельських громад:

Микола Бойко, уродж. 1922, арештований (перший раз) в 1968 р.

Присуд: 5 років гострого в'язничного режиму, 5 років заслання.

Олександр Шевченко, уродж. 1942, арештований в 1968 р. Присуд:

5 років гострого в'язничного режиму, 5 років заслання.

Павло Купріянів, арештований в 1968 р. Присуд: 5 років строгого в'язнення, 5 років заслання. Батько шестичленної родини, в тому п'ятеро дітей.

Онуфрій Поламарчук, уродж. 1900 р., арештований в 1968 р. Присуд, як вище.

Терентій Шовган, уродж. 1922 р., арештований 1972. Присуд: 4 роки в'язнення, 5 років заслання. Батько семичленної родини.

Це тільки нечисельна кількість імен живих людей, християн, приналежних до різних Церков і різних християнських громад, із виданої недавно публікації Студійною групою у Каледжі Кестон, Кен., ЗСА.⁷¹ Не можна без зворушення читати цей список, якого початку і кінця не видно. Життя пише нову книгу мартирології всіх християн в наших днях і на наших очах. Всіх їх, ще раз повторюємо, за словами Патріярха Йосифа, однак те, що всі вони « караються за Христа і за Христову віру ». Але всі вони свідомі також загальної немочі християнства, висловленої пересторогою, записаною в Євангелії єв. Матея (12,26): « Кожен цар-

⁷¹ *Christian Prisoners in the USSR*, Keston, Ken., 1977.

ство, розділене в собі, запустіє, і кожне місто чи дім, розділені в собі самому, не встоїться».

Євангельською пересторогою закінчується Введення Послання. Її слова впроваджують нас у другу основну його частину.

3. Програма поєднання в Христі

Накресливши образ роз'єданого християнства в Україні, Патріярх Йосиф звертається з закликом до Українського народу, щоб нарешті перейшов до дії і почав « своє уздоровлення », при чому ця оновлююча дія, спрямована на поєднання в Христі всіх українських християн, мусить бути проникнута і супроводжена трьома принципами, які випливають: а) з вимоги дбати про свою безсмертну душу, б) з вимоги слухати об'явленого Божого слова у Христовому заповіті і в) з кореня української духовости.

Ці речі для кожного християнина самозрозумілі. І це ті самі принципи, на базі яких Сл. Б. Андрей в рр. 1940-1944 виклав програму порозуміння з православними. « Для кого, нпр. — пише Митрополит — релігія не є перш усього справою віддавання Всевишньому Богу належного Йому почитання, то він тим словом називає щось, чого я не знаю. Хто в релігії не бачить справи *свого вічного спасіння*, обов'язку супроти Бога, Божого Закону і безпеки, як той Закон виконується, — для того релігія є, очевидно чим іншим, а не тим чим вона повинна бути для християнина. Для кого Христос не є Богом і Спасителем, для кого Його Таїнства, не є орудниками спасіння, не тільки по теорії катехізму, схованого десь в бібліотеці, але як *дійсні потреби* і кожночасні поняття життя, з таким трудно порозумітися в справі релігії, без огляду на те, до якого віроісповідання належить... ».⁷² Натрапляємо тут на ті самі поняття: Вічне спасіння, яке супонує безсмертну людську душу, потреби душі, без уваги на віроісповідування, релігія, Богочитання, Божий Закон, Христос-Спаситель, Таїнства Церкви. Коли говориться про людську безсмертну душу, не можна поминути сумління людини, бо сумління — це Божий голос у безсмертній душі. І цьому елементові присвячує Сл. Б. Андрей свою увагу у своїй « програмі релігійного помирення », яку на наших днях продовжує і здійснює Патріярх Йосиф. Митрополит Андрей

⁷² « У справі порозуміння »; ЛАВ, 56, ч. 3-4, 1943, ст. 36.

дослівно говорить: «...ми, греко-католики чи православні — так називаємося в обряді (вселенської віри)... простягаємо руку до згоди і *всім* Українцям предкладаємо програму релігійного помирення...: Кожен із нас, або радше — кожне віроісповідання наше, прийме і зробить усі можливі тільки уступки. За можливі уступки вважатимемо ті, *на які совість дозволяє* (підкреслення наше). Далше не годиться іти, бо релігія, хоч яка вона важна в народному і державному житті, це справа з Всевишнім Богом. Тут іде про наші обов'язки супроти Бога, про послух Його св. Законів, про службу, що Йому належить, — Всевишньому † Всемогучому, в котрого руках доля народів.

Поступати все за велінням совісти, це обов'язок, до якого ми всі мусимо признаватись... Віру в Його святе Об'явлення, в небесне походження Євангелія зробити залежною від якихбудь людських міркувань, це було б провинюватись проти Всевишнього Бога, це було б негідне і недоцільне поступування. Поза тим, що в велінням совісти, широке ще поле лишається до взаємних уступок. У розв'язці питань, як далеко ті уступки можуть іти, треба українським Церквам і *віроісповіданням самим рішати*, не лишати рішення чинникам українському народові чужим, а може й ворожим... ». ⁷³

Патріярх Йосиф у своєму Посланні « Про поєднання в Христі », до речі, як вже сказано, дуже скондензованого у висловах, називає тільки самі принципи. Для зрозуміння їх користуємося, як підбудовою, яку дав у тих питаннях Сл. Б. Андрей, безсумнівний авторитет в екуменічних питаннях. При цьому не зашкодить пригадати, що релігія це справа з Богом, елементи людського і мірського характеру не сміють тут, зокрема в екуменічних питаннях бути домінуючими. Наша Церква саме й за цю ясність бореться. Бореться і стражде. Є ще інший елемент в екуменічній справі в українському народі: Питання треба вирішувати нам самим, без втручання чужих і — як мовить Сл. Б. Андрей — може й ворожих українській Церкві сил.

Третій принцип на шляху до поєднання в Христі — це, по думці Патріярха Йосифа, « корінь української духовости ». Іншими словами, поєднання мусить бути згідне з духовістю народу. Коли два перші принципи — вимога безсмертної душі і вимога прийняти об'явлене Боже слово — не можуть викликувати супе-

⁷³ « До духовенства », 1941, ст. 13.

речностей у християн, то питання української духовости являється більше складним. Це питання вимагає студій і дослідів різних ділянок наук. Духовість народу творять його історія, духовна і матеріальна культура, звичаї, традиція; духовість досліджують історики, філософи, богослови, психологи, соціологи ітд.

І щойно у висліді цих дослідів можна дійти до визначення спільного характеристичного визначення духовости. Це власне і є цей корінь, з якого виростає духовне багатство народу і який вирізьблює душу народу. Тому й Патріярх Йосиф, не входячи в подробиці самого питання духовости, говорить про її корінь. В цьому корені духовости напевно знайдуться такі елементи, як релігійність, яка виключає безбожництво, а тому і всяких новітніх псевдопророків.

В цьому корені знайдеться елемент пошани до іншої людини, і тому українській духовості чужим є людоненависництво, здавлення людської індивідуальности; в корені є любов до свободи, тому чуже його духовості рабство.

В цьому корені знайдемо незвичайне відчуття справедливости, тому й найстарший законоустан українського народу має назву « Руська Правда ». В цьому корені відкриємо особливу нотку, любов своїй традиції і її плекання, тому для українського народу чужим є « новаторство », зокрема новаторство у найважливішій сфері його життя, в сфері релігійній. Тут саме треба шукати відповіді, чому спроби насадження в українському народі реформаційних течій були безуспішними і то в часі, коли Царгородський патріярх Кирило Лукаріє явно співчував реформаторським ідеям і робив заходи переціпити їх на український ґрунт. Тут також причина, чому виникнені з реформаторських рухів громади й інші християнські групи не знаходили відповідного ґрунту на українській землі. Якщо вони, ці громади й групи, в 19-му столітті й особливо сьогодні там поширені, то основна причина в цьому, що вони спільно з іншими українськими християнами « караються за Христа і за Христову віру ». А інша причина цього феномену в тому, що віруючі виявляють цим свій спротив церковній інституції, керованій і використовуваній для своїх цілей атеїстичним режимом, якою є теперішня російська православна Церква. Якщо Патріярх Йосиф у програмі поєднання в Христі бере до уваги євангельські громади і їхні релігійні групи і тим самим поширює екуменічну ідею, яка дотепер обмежувалася в основному до Православної і Католицької Церков, то це природне і зрозуміле: Це призначення для віри в Христа і терпіння Христа ради. А втім, коли і

для них є зобов'язуючими заповіді — молитва Христа — « да всі єдино будуть » (Йо 17,11), то і вони, у своєму змаганні до поєднання християн в українському народі не можуть пройти мимо попри питання, яким є корінь української духовости.

Вказавши на основні принципи в програмі поєднання в Христі, Патріярх Йосиф обговорює можливості поєднання в конкретних трьох комплексах, в яких існує роз'єднання: Перший комплекс — це православні і католики, другий — євангелики, або євангелицькі громади, третій — біблійні громади.

В кожному із тих контроверсійних комплексів Патріярх Йосиф шукає за тим, що є спільне, що об'єднює і від чого можна починати працю для дальших кроків в єкуменічній праці.

« Найчисленніші Церкви в нас є Православна і Католицька », мовиться в Посланні. І питанню їхнього відношення між собою, їхньої спільности і різности, присвячує Патріярх Йосиф основну частину своєї програми поєднання. Це й зрозуміло. бо це питання старе, як старою є українське християнство, питання, яке має свою традицію і свою вікову історію, з усіма її ясними і темними, навіть трагічними моментами. У вікових спорах, що психологічно можна розуміти, дійшло так далеко, що обі сторони, православна і католицька, обороняючи кожна свою позицію, в порушенні основних правд віри. Як колись, в часі спорів між Римською і Грецькою Церквами, порушення самих основних правд віри, її начал, помножувано аж до абсурдности й утворено грізну, хоч, як показують досліди, хитку потвору т.зв. догматичних різниць між обома Церквами. Патріярх Йосиф ясно і без найменшого вагання висловлює свою думку в цьому питанні: « ...безсторонньо кажучи, нема між нами суттєвої догматичної різниці (підкреслення оригіналу). Це вперше устами найвищого Пастира в Помісній Українській Церкві, і водночас богослова-мислителя, знавця-спеціаліста в догматичних питаннях, так чітко сформульовано основну проблему, об яку розбивалися всі зусилля в напрямі церковного з'єднання й завершення його в повному поєднанні в Христі. Таке сформулювання випереджує єкуменічну думку в українському і всесвітньому вимірах на багато десятиліть. Може й тому натрапляє воно на незрозуміння, яке випливає з недостачі богословського усвідомлення еклезіологічної проблематики в церковних колах з невідповідності, щоб перевірити своє дотеперішнє мислення і його висновки, побудовані на принципах довгими віками плеканого і панівного в обох Церквах, православної і католицької, догматичного « апологізму » (не апології). У системі цього апологізму

були виховувані цілі покоління. Ця система вважалася непорушним табу у зустрічі й конфронтації обох богословських учінь, православного і католицького, і стояла як льодова стіна між обома Церквами. Патріарх Йосиф проломлює цю льодову стіну. Проломлювати її намагався також Митрополит Андрей, хоч з уваги на невідготованість тодішнього християнського світу, затвердлого в системі догматичного апологізму, та уваги на настороженість цього світу супроти його екуменічних ідей і дій, він не міг так категорично сформулювати цю проблему. Описово він однак її схопив і в душі її він старався навчати й роз'яснювати. І тоді в більшості не розуміли навчання Митрополита Андрея ні католики, ні православні. На жаль, думкам Митрополита не присвячено тоді основніших аналітичних студій. Зі своїм ученням був Митрополит Андрей як самотній стовп серед пустелі. А втім, з задовільням сьогодні, кинувши зором в минуле, доводиться ствердити, що цей стовп став дороговказом на дальші десятиліття, а може й століття для екуменічних всесвітніх змагань. Насамперед Митрополит заговорив про повноту віри, про що вже була мова в попередньому розділі. Із цього поняття повноти, до якого, як попередньо вже було сказано, нав'язав також Патріарх Йосиф, виводив Митрополит свою концепцію праці для з'єднання. Повноту віри вважав Митрополит підставою замирення і поєднання в майбутньому. Щойно, зрозумівши, що таке повнота віри, можна дійти до розуміння т.зв. догматичних різниць. Патріарх Йосиф виразно підкреслює, що йдеться про суттєві догматичні різниці. Отже, можуть існувати між Православною і Католицькою Церквами різниці несутнього характеру, але це різниці такі, що не повинні б стояти на перешкоді поєднанню. Питанню догматичних правд віри присвячено томи праць, дальші томи можна б написати, але це не є можливо робити тут, коли обговорюємо Послання « Про поєднання ».

Вкажемо тільки на деякі моменти у досліді питання про правди віри: Як вони напр. містяться в Об'явленню — виразно, а чи скрито, безпосередньо (директно), а чи тільки посередньо, в первісному Об'явленні — у св. Письмі, а чи розгорнені в традиції, з чим пов'язаний т.зв. догматичний прогрес. А далі, як є з правдами віри під кутом бачення їхнього усвідомлення в Церкві? Чи вони є ясно схоплені цією свідомістю, а чи тільки відчуті? Як взагалі мається справа з правдами віри стосовно до проповідування їх, що таке догма взагалі, що таке « теологуменон »?

Все те треба мати на увазі, коли говоримо про догматичні різниці між Церквами, про їх сутність і несутність.

Митрополит Андрей у своїх письмах також займається цією проблематикою. З безлічі його з'ясувань наводимо дещо, як ілюстрацію питання сутності і не-сутності: «Ще трудніше — пише Митрополит — уживати таких термінів, коли йде про таке складне поняття, як напр. православ'я. Воно означає річ саму в собі добру, означає правдиву віру. В такому значенні, в якому уживається того слова, говорячи про нез'єдинених східних, означає воно також річ добру, себто все, що є доброго в їх церквах: Тайни, установи, честь Богородиці і Святих. До цього принагідно тільки долучуються браки... тими браками є помилки та обман богословів, навіть єрархів і катихизмів, які до правдивої і святої віри православної перших сімох соборів додають правдиві єреси, та ті єреси представляють як правди віри...» (всі підкреслення наші). В дальшому Митрополит вказує конкретно на деякі правди віри, як походження Святого Духа, первенство-примат ап. Петра і його наступників, і на мильне вчення богословів. Уважати те вчення — продовжує Митрополит «правдами віри, противиться православній вірі... Кожний правдивий православний повинен бачити, що ті науки не є правдами віри, бо ніколи ніякий Вселенський Собор тих наук не проголосив, а по приписам православної віри тільки те є правдою віри, що як таку правду віри проголосив Вселенський Собор...».⁷⁴ А на іншому місці Митрополит Андрей пише: «Уся православна церква вважає за правди віри всі рішення Вселенських Соборів, від I Нікейського (325 р.) до VII Царгородського (787 р.). Поза тими правдами православні богослови вважають за сутні православ'ю заперечення дефініцій дальших Соборів, що їх кат. Церква вважає вселенськими. Ті всі заперечення не були однак ніколи предметом рішення не тільки всел. Собору, але ніякого чесного собору якоїнебудь східної Церкви... З того виходить, що православний, нез'єдинений християнин, який переходить зі свого православного ісповідування до Вселенського ісповідання, не має відкинути ні одної правди віри, проголошеної Вселенським Собором... Православний, що приєднується до Всел. Церкви, не перестає отже вірити у всі правди, які досі уважав як правди віри. Не перестає бути православним; православ'я своє лише доповняє правдами, яких досі не уважав правдами віри...».⁷⁵ На різних

⁷⁴ З декретів Собору 1942 р. «Про виховання»; ЛАВ, Р. 55, ч. 11, 1942, ст. 197.

⁷⁵ *Пропаганда відступства*: ЛАВ, Р. 55, ч. 12, 1942, ст. 222 і дальше.

місяцях своїх Послань і Письм⁷⁶ Митрополит Андрей висвітлює питання догматичних різниць, але вже з цих виїнятків ясно бачиться, в чому є природа сутніх і несутніх догматичних різниць.

Патріярх Йосиф не зупиняється над розглядом цього питання, бо це не вміщалося б у його прецизну скондензованість, але вказує на те, що «...це виказують теологічні студії і свідчить історія».

Ці студії є незвичайно багаті. З дослідників назвемо найбільш відомих: А. Пальмієрі, М. Жюжі, М. Гордільльо, Т. Спачіль, між українськими богословами — Йосиф Сліпий і Андрій Іщак, у новітніх часах. В історичному перекрої — Отці й Учителі Східньої Церкви, Іван Дамаскин, Кирило Турівський, ціла Могилянська школа з Петром Могилою на чолі, Володимир Соловийов, А. Хомяков, Г. Фльоровський, С. Булгаков, А. Хомяков.

Не без угрунтування говорить Патріярх Йосиф про те, що немає сутніх догматичних різниць між Православною і Католицькою Церквами, бо ж сам він присвятив цьому питанню свої основні студії, з яких відмічуємо найважливіші: одні висвітлюють всебічно з історичного, психологічного й богословського погляду т.зв. Фотіянську епоху в історії Церкви,⁷⁷ і спільні первні в теології Сходу і Заходу;⁷⁸ інші аналізують догматичне вчення, яке займається найважливішою правдою християнства, Святою Трійцею.⁷⁹

Вже при досліді й висвітленні цієї найважливішої тринітарної догми, яка станула «каменем преткновенія» у відношенні між християнським Сходом і Заходом, патріярх Йосиф дійшов до висновку, що тут немає сутньої різниці. Досліджуючи інші правди-догми, щодо деяких з них, як Пресвята Евхаристія і спір про епikleзу, Непорочне Зачаття Пресвятої Богородиці, Успення Матері Божої ітд., історичні й богословські совісні студії доходять до цього самого висновку.

Не слід при тому забувати, що й серед догм існує ієрархія. Найважливіші з них це ті, що стосуються самого Божества, отже догми тринітарні і христологічні. На сучасному етапі т.зв. догма-

⁷⁶ Пор.: *До духовенства*. З декретів АЕпСобору 1942, ст. 12-19.

⁷⁷ «Die Trinitätslehre des byzantinischen Patriarchen Photios». «*Твори Кир Йосифа...*», Рим, 1963, т. I, ст. 91-157.

⁷⁸ «De valore S. Thomae Aquinatis pro Unione eiusque influxu in theologiam orientalem». — *Там же*, ст. 191-210.

⁷⁹ а) «De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus Sancti». — б) «De principio Spirationis in SS. Trinitate». — в) «Num Spiritus S-us a Filio distinguitur, si ab eo non procederet»? *Там же*, ст. 159-188, 214-329, 333-365.

тичних різниць залишилися ще догми, які в ієрархічному порядку знаходяться на найнижчому щаблі. Тут ніяк не хочемо применшувати їхньої вартости, але хочемо підкреслити тільки, що спори тринітарні і христологічні між Католицькою і Православною Церквою належать до історії.

Те, що сьогодні ще ділить обі Церкви, це спори еклезіологічні, отже, конкретно правди-догми, які стосуються видимої установи, її правління, її ієрархічної структури, в тому числі первенства ап. Петра і його наступників, харизми непомильності Церкви. Коли пересіяти всі ті питання крізь сито історії й богословії, знову приходиться до висновку, що й тут сутніх догматичних різниць немає. Навіть таке питання, як справа первенства-примату, якщо його вмістити у поняття Христової Церкви, як насамперед Божої установи, якщо Церкву розуміти як насамперед Містичне Тіло Христа, якщо Церкву вирвати із земних установ і перенаголошених аналогій до них, іншими словами, якщо Христову Церкву отрясти із приземного праху юридизмів, уніформізмів, конформізмів, диригізмів й зокрема владолюб'я, тоді отримаємо образ Церкви, в якій зберігається сутній елемент непомильності й первенства, як сутні догматичні елементи Церкви, звільнені від наростів на її організмі, витворених різними історичними умовами і несовісними богословськими студіями.

Коли уважно прочитувати і замислюватися над розділами Конституції про Церкву останнього Собору Ватиканського II — про Таїнство Церкви, про Божий Люд, про Ієрархічний Устрій Церкви, про Мирян, про Загальне покликання до святости в Церкві, про Есхатологічний характер Церкви-Паломниці, доходиться до цього повнішого, вільного від земного праху, образу Христової Церкви.⁸⁰

Ствердивши в Посланні, що між Православною і Католицькими Церквами немає суттєвих догматичних різниць, Патріярх Йосиф не замикає очей перед існуючою дійсністю, в якій таки існує «розлам і поділ». Причина їх в тому, що вони, в оцінці Патріярха, «піддержувані тільки ззовні», піддержувані тими, «які знають, що тим ослаблюють український нарід і Церкву». Кількома тільки прикладами, що ілюструють змагання за переборення тих розкладових зовнішніх впливів і нездійснення їх, прикладами, які

---

⁸⁰ Пор.: «Догматична Конституція про Церкву». *Благовісник*, 112-4, ст. 59-120.

відносяться до двох найважливіших епох — Могили-Рутського, в минулому, і Митрополита Андрея, в сучасності, Патріярх Йосиф обосновує своє твердження про гамульці з-зовні у змаганні за поєднання в Христі. Це приклади, взяті з історії міжцерковних взаємин і екуменічних змагань упродовж останніх чотирьох століть. Повне й вичерпне дослідження цього періоду, аж до наших днів, в яких теза про гальмування церковного поєднання чужими силами, з-зовні, це завдання сучасного покоління українських науковців.

З тих двох рацій, а саме — неіснування між Православною і Католицькою Церквами «суттєвої догматичної різниці» та «розлам і поділ є піддержувані тільки з-зовні» —, Патріярх Йосиф дає провкцію поєднання в Христі у своїй Програмі, яка кінчається закликком: «нам треба всім станути на київській прадідній традиції...» (Підкреслення оригіналу). «Станути на прадідній Київській традиції» — це означає пізнати її і здійснювати її всіма, православними і католиками, словом спільно діяти до досягнення спільної мети.

Цим закінчуємо розгляд найважливішого комплексу із Програми Патріярха Йосифа для поєднання в Христі, комплексу, який впливає із існування в українському народі двох найчисленніших Церков, православної і католицької.

В дальшій частині своєї Програми Патріярх Йосиф подає два інші комплекси, які також треба розв'язати на шляху змагань за поєднання в Христі. Перший комплекс — це, як вже було відмічено у Введенні до Послання, існування євангелицьких громад, другий — це існування різних релігійних груп, спільно окреслених назвою біблійних громад.

І тут, згідно з Програмою Патріярха Йосифа, треба почати діяти для поєднання. Почати дію з того, що є спільне. Спільне вже вказане в заголовку Послання: Мова про поєднання в христі. На іншому місці підкреслено цей всеобіймаючий екуменічний характер Послання, як новий в українській екуменічній ідеї. Спільне у всіх християн не сміє бути чимсь статичним, чимсь таким, що тільки його консервуємо. У тому «спільному» для всіх християн міститься динаміка для дальшого змагання за поєднання. Христос є тим спільним, але він не вмер, він живе і діє далі і по-віки. Христос — це не тільки альфа, але й омега. І простір між христом-альфою і христом-омегаю мусить бути сповнений працею, дією зусиллями всіх, хто вірує в Христа.

З такого розуміння впливає програмовий заклик до право-

славних і католиків — « станути на прадідній київській традиції ». З такого розуміння Христа і поєднання в Ньому треба розуміти слова Послання, які стосуються до Євангеліків, де підкреслено, що вони « стоять на становищі Христової Євангелії », отже підкреслено « спільне з усіма українськими християнами, православними і католиками, і де закликається їх, Євангеліків — « зробити крок далі до Апостолів Андрія і Петра, звідки починається і продовжується наше християнство ».

Так же само треба дивитися на завдання, які стоять перед Біблійними громадами. « Спільне », яке об'єднює всіх українських Християн, це Святе Письмо, віра в Бога, Ісус Христос. І від цього « спільного » робити далі кроки. Тут знову доходимо до поняття повноти християнської віри. Прямування до повноти і змагання за неї це посланництво всіх українських християн, бо тільки в повноті віри можна здійснити велику ідею поєднання всіх у христі-господі.

4. Здійснювання програми в дії

Поставивши перед очі основну програму поєднання в Христі, Патріярх Йосиф в далішій частині свого Послання піддає кілька сугестій, як можна почати здійснювати цю програму поєднання. Свої сугестії починає коротким багато змістовним твердженням із царини філософії — « правда є лиш одна! » — і тим виключає всі форми релятивізму, які стосуються самого поняття « правда ». Тих форм і філософічних напрямків видали останні століття так багато, що саме вичислювання найважливіших з них і подання їх дефініцій зайняло б цілі сторінки печатаного слова. Спільною характеристичною прикметою всіх форм релятивізму є те, що вони виводять правдиве пізнання не з буття, яким воно є саме в собі, але від різних процесів пізнання у підметах пізнання. У висліді цього « правда » не є абсолютною вартістю, якої джерело лежить у бутті, незалежному від його сприймання. Між різними формами релятивізму, аж до релятивізму в етиці і моралі, відомі сьогодні психологізм, історизм, позитивізм, іманентизм, прагматизм, скептицизм, соціологізм ітд. ітд.

Зрозуміло, що прийнявши за основу будь яку форму філософічного чи етичного релятивізму, годі говорити про церковне з'єднання і про поєднання в Христі. Щойно на фундаменті поняття правди, як її розумів християнська філософія, тобто на тому, що

« правда є лиш одна » і на євангельському фундаменті правди, висловленому словами Христа — « аз єсьм істина... » (Йо 14,6), можна проводити єкуменічну працю.

Потребу і важливість тієї праці ілюструє Патріярх Йосиф кількома образами, які живо ілюструють силу церковної ідеї про єдність християн. В одному образі вказується на об'єднуючу силу єкуменічного руху серед німецьких християн, в другому образі — силу Католицької Церкви в Польщі, що впливає з її єдності і робить спроможною ставити опір найгрізнішому ворогові, яким є сьогодні безбожництво і матеріалізм. І в третьому образі, відомому з українського древнього християнства, Патріярх Йосиф ставить як зразок могутності ідеї християнської єдності Київську державу часів Володимира Великого і Ярослава Мудрого. Могутність цієї ідеї була в тому, що, як мовить Патріярх Йосиф, « ...була в нас тоді одна віра і одна церква, яка лучила духово весь Нарід, скріплювала усе державне життя і створила свою культуру! » Коментувати ці слова Патріярха, зайво; це притемнювало б його світлість у хвилині, коли Патріярх Йосиф ставить цей образ єдності українських християн « во главу угла » своєї дієвої програми для того, щоб образ цей, з історії доведений до свідомости християн, наново востав у цілій своїй силі в недалекій будуччині.

Питання, над яким зупиняється Патріярх Йосиф, в дальшому ході своїх думок наступне: Від чого починати об'єднуючу акцію? Кожний християнин та кожна віруюча людина починає працю зверненням до Творця думкою про Нього і проханням. Отже, починати працю для поєднання молитвою, і — знову — *спільною молитвою*.

Справа в тому, щоб могли, за словами нашої Св. Літургії, « одними устами і єдиним серцем » прославляти Бога й молитися до нього. На жаль, тієї спільности немає в усіх українських християн. Давніше ця спільність маніфестувалася тим, що православних і католиків єднала спільна літургійна мова, якою була мова старо-слов'янська. З хвилиною, коли в Православній Церкві введено живу українську мову в Літургію, тобто з часу утворення української автокефалії в 20-тих роках і продовжували там перекладати всі літургійні книги, справа літургійної мови набрала актуальности. Католицька Українська Церква трималася і далше традиційної літургійної мови, у висліді чого наступило « роз'єднання на мовному відтинку ». З II Ватиканським Собором фактуалізувалося в латинській Церкві питання « живих » мов у Літургії, що й не лишилося без впливу на Українську Католицьку

Церкву. За введенням живої української мови в Літургію промовляв безсумнівно факт, що дотеперішня церковна мова ставала все більш чужою для нового українського покоління. Тому Владика Української Католицької Церкви, на своїх Синодах, що відбувалися в часі Ватиканського Собору, створили спільну Літургічну комісію для перекладу літургічних книг на українську мову.

На своєму IV Архиепископському Синоді в Римі 1969 р., ці ж Владика прийняли постанову про те, що «літургічними мовами в Українській Католицькій Церкві є мови церковно (старо)-слов'янська з прийнятим в Київсько-Галицькій Митрополії виголошуванням та українська»⁸¹ та схвалили дотепер виготовлені Літургічною комісією, яка працювала під проводом Патріярха Йосифа, українські переклади.

Та і тут виникли клопітливі труднощі. Насамперед, деякі з Владик в країнах нового поселення українців, приймаючи постанови про введення живої народної мови в Літургію нашої Церкви, заінтерпретували це так, що й інші мови країн поселення, просто з вимог щоденного життя, можна вводити в Літургію Церкви.

Таке явище заіснувало особливо на терені найчисленнішої української церковної провінції в ЗСА. У висліді цього — давню церковну літургічну мову «прогнано» з Церкви, але на її місце не введено консеквентно живої української мови, тільки панівну мову країни поселення. Одна літургічна мова, якою колись була мова церковно-слов'янська, перестала бути об'єднуючим чинником Церкви на матірніх землях і на поселеннях. Не стало, отже, об'єднувального мовного чинника в самій Католицькій Церкві, не стало його також між Православною і Католицькою Церквами, бо хоч Літургічна комісія під проводом Патріярха Йосифа виготовила перші переклади літургічних книг і в різних частинах Української Католицької Церкви в нових країнах поселення введено ці переклади в життя, то між давнішими перекладами у Православній Церкві і перекладами Літургічної комісії, як виявилось, є великі різниці. Не входячи в докладне з'ясування причин цих різниць, загально треба сказати, що основна причина в тому, що Літургічна комісія, виготовляючи переклади, притримувалася інших принципів, як ті, що ними давніше керувалися мовні комісії Православної Церкви.

Саме, об цьому зарадити, Патріярх Йосиф закликає до спіль-

---

⁸¹ *Благовісник*, V, 1-4, ст. 115.

ної праці обі наші Церкви. Об'єднуючу акцію треба « почати від узгіднення перекладів Святої Літургії і наших Богослужб » — каже Патріярх. Це був би перший крок. Конкретно треба б створити спільну Літургічну комісію, в склад якої увійшли б уповноважені обома Церквами знавці мови, літургії, богословії, св. Письма. Можна з певністю передбачити, що створення такої Літургічної комісії і її праця довели б поступово до утворення дальших спільних гуртів праці в інших ділянках, напр. до утворення спільної Богословської комісії, якої завданням було б шукати шляхів до поєднання також на догматичному та еклезіологічному полі. Але треба зробити *перший крок, нехай і малий*. Парафразуючи слова американського астронавта Джон Армстронґа при його висадці на місяці, цей перший малий крок на планеті українських екуменічних змагань хай буде стартом до великого історичного бігу до поєднання в Христі всіх українських християн. Таким першим кроком могло б бути, для прикладу, узгіднення тексту Господньої молитви, « Отче Наш », бо і тут не має спільности. Інші народи, яких згадує Патріярх Йосиф у своєму Посланні випередили нас на десятки років. Польські католики спромоглися з нагоди святкування міленіум-а свого християнства на видання цілого св. Письма в польському перекладі. І в нас існують різні видання, з різними ініціативами, але спільного критичного видання, яке було б твором усіх і для всіх, ще не видно на горизонті. Німецькомовні християни від років спільно працюють, запрягши найкращі свої сили, щоб виданням одного клясичного перекладу Св. Письма поставити фундамент для дальших кроків у своїх екуменічних змаганнях. Отже, починати ставити перші кроки, об'єднавшись в спільній Господній молитві і в читанні « того самого Святого Письма » — це ніщо інше, як здійснювання програми поєднання у спільній дії.

Стільки Патріярх Йосиф, вказуючи на те, що конечно робити, від чого починати. Але водночас Патріярх Йосиф, як пастир повчає, як працювати, здійснюючи накреслену програму поєднання в Христі, в якій атмосфері повинна проходити спільна праця. « *Зближення повинно відбуватися зі зрозумінням, поволі, поступово* », — каже Патріярх. Треба, отже, терпеливості, взаємного вирозуміння, словом, братньої любови. Поспіх і метушня тим більш небезпечні, що вороги будуть вживати всіх засобів, « щоб піддержати розлам і роз'єднання між нашими Церквами ». Це слова перестороги, сказані Патріярхом у висліді досвіду минулого і сучасного в наших екуменічних змаганнях.

Давши відповідь на питання, що робити і як проводити працю для поєднання, Патріярх Йосиф щераз вертається до вимоги, яку визначив на початку своєї Програми поєднання: Бути собою, дивитися на власне духовне добро, на спасіння власних душ, у всій праці керуватися засадою, яка наказує « добро Церкви і Народу », як спільне добро, ставити понад усе особисте й гуртове. Вислідом такого мислення і відчущання, скажемо, вислідом духовного переображення української людини у її власному « Я », в її оцінці спільних вартостей та в її праці для їх здійснення, буде між нами єдність. Цим пророчим видінням єдності, повної єдності у всіх її видах, закінчує Патріярх Йосиф цю частину свого Послання, а здійснення цього видіння — це завдання всіх українських християн.

5. Заклик і благословення

В багатьох місцях Послання змальована сумна, аж до жаху проймаюча дійсність цілого українського народу, на матірній землі і в нових країнах поселення. І цього Патріярх Йосиф ніяк не закриває. Він шукає ліку, щоб змінити цей стан всенародної скорби. Ліком мала б бути праця для поєднання в Христі. Програму цієї праці Патріярх Йосиф кидає перед очі української віруючої людини і на закінчення Послання вказує на один, може ще не всіма усвідомлений, « відрадний обяв ». Він проявляється в тому, що *народжується розуміння і відчущтя серед усіх українських віруючих* великої істини, що « об'єднавшись в одну помісну українську церкву під проводом патріярха, станемо твердинею, об яку будуть розбиватися всі ворожі удари... ».

Одна помісна церква, оглавлена патріярхом, незнищима твердиня! Заклик і поштовх до призадуми, пробудження зо сну, прозріння і діяння! Останні акорди Послання — це заклики до гарячої молитви до Святого Духа, Духа єдності, це благання словами ап. Павла — « благаю вас, ім'ям Господа Нашого Ісуса Христа..., щоб були поєднані в однім розумінні і одній думці » — (1 Кор 1,10) і Благословення Патріярха Йосифа.

III

ЕПІЛОГ

Кожний дослідник чи інтерпрет подій та документів, які на їх фоні постають, не може промовчувати прикрих і болючів фак-

тів, які ілюструють атмосферу, в якій відбуваються події та родяться документи. І тут приходиться, щоб не закрити правди, сказати, що Послання Патріярха Йосифа «Про Поєднання в Христі» родилося в гнітучій атмосфері, витвореній двома фактами, яких оцінку залишаємо майбутнім дослідникам післясоборової епохи II Ватиканського Собору. Першим фактом була заборона куріяльного управління Римської Церкви в березні 1976 р., нотифікована всім Єпископам Української Католицької Церкви, відбути свій Синод під Проводом Патріярха Йосифа.

Другим фактом, небувалим в історії Христової Церкви, це заборона участі Патріярха Йосифа в Світовому Євхаристійному Конгресі в Філадельфії, ЗСА, що відбувався в серпні 1976 р.

В цій атмосфері заборон Патріярх Йосиф написав своє історичне Послання «Про Поєднання в Христі».

Вважаємо це Послання великим даром, повним благодаті і істини, для всіх українських християн, в Україні і на чужині суцїх, даром на передодні Його великих роковин — 85-ліття народження і 60-ліття священства Патріярха Йосифа.

Дальша доля цього дару — в руках всіх українських християн і тих, які Христа шукають. Послання — це посів здорового зерна. І тут нагадується притча про сівача (Лу VIII, 5-15). Можливо, що одне зерно впаде «при дорозі». Його потопчуть лихі люди, бо до них «приходить дїявол і забирає слово з їх серця». Можливо, що зерно впаде «на камінь», і воно усохне, бо в серці брак вогкості, недостає відповідної почви; у время люте такі люди, хоч слухають і з радістю приймають слово, відпадають. Можливо, що зерно впаде між терня, яке заглушить ріст зерна і слова, бо є люди, які вислухують, але багацтва і житейські розкоші при-давлюють слово.

Але серед усіх тих небезпек і можливостей певним є, що зерно-слово впаде на «добру землю», якою будуть душі українських християн, що будуть слухати слова, його міцно держати і *приносити «овоч у терпінні»*. В терпінні за Христа, за Його Святу Церкву і за її єдність!

З М І С Т

<i>Українському Народові мир і благословення</i>	3
<i>Спроба інтерпретації</i>	7

I

<i>Загальна характеристика Послання</i>	9
1. Послання Патріярха Йосифа нав'язує до традицій українських змагань за з'єдинення і виводить їх на світову арену екуменічного руху	9
2. Послання Патріярха Йосифа це здійснювання правил і вирішень соборів Помісної Української Католицької Церкви	17
3. Передвісники « Послання про поєднання в Христі »	23
4. Скерування Послання « Про поєднання в Христі »	37
5. Авторитетність Послання	40

II

<i>Подібний розгляд Послання</i>	48
1. Побудова Послання	48
2. Вихідне становище Послання	48
3. Програма поєднання в Христі	54
4. Здійснювання програми в дії	63
5. Заклик і благословення	67

III

<i>Епілог</i>	67
---------------------	----

29. Д-р. Іван Шпитковський: Рід і герб Шептицьких. Друга частина (Dr. I. Špytkovskýj: Famille et armoiries des Szeptycki). Львів, 1942.
30. Д-р. В. Фіголь: Церковні брацтва Галицької гр.-кат. провінції в XVIII ст. (Dr. V. Figol: De confraternitatibus Ecclesiae graeco-cath., quae Galiciae terris XVIII s. decursu exstiterint). стор. 79. Львів, 1938.
31. о. Д-р. Мирослав Марусин: Погляд на виховання кандидатів духовного стану на Україні (Dr. M. Marusyn, De educatione cleri in Ucraina conspectus historicus). тор. 55. Рим, 1963.
32. о. Д-р. Мирослав Марусин: Божественна Літургія в Київській Митрополії по списку Ісидорового Літургікона з XV ст. (Dr. M. Marusyn, Divinae Liturgiae in Metropolia Kieviensi secundum manuscriptum liturgicum Metropolitaniae Isidori saec. xv expositio). Стор. 62. Рим, 1964.
33. Joseph Slipuj: Die Auffassung des «Lebens» nach dem Evangelium und I. Briefe des Hl. Johannes. Pag. 62. Рим, 1965.
34. о. проф. Д-р Мирослав Марусин: Пастирсько-літургічна діяльність святого Йосафата (De opera Liturgico-Pastoralis Sancti Josaphat). Стор. 100. Рим, 1967.
35. Д-р. Петро Ісаїв: Меморандум митрополита Андрія Шептицького до урядів Центральних Держав 3-15 серпня 1914. (Peter Isajiw, Ph. D., Archbishop-Metropolitan Andrew Sheptytsky's Memorandum of August 15, 1914 to the Central Powers). Стор. 46. Рим, 1968.
36. о. Д-р. Олександр Баран: Церква на Закарпатті в роках 1665-1691. (Rev. Dr. Alexander Baran, The Church in Subcarpathia from 1665 to 1691). Стор. 68. Рим 1968.
37. Іван Кейван: Василь Кричевський — творець українського національного стилю. (Ivan Keywan, Vasyl Krychevsky — Author of the Ukrainian national style). Стор. 24. Рим, 1968.
38. о. мітраг Мирослав Ріпецький: Спогади про село Угринів сокальського повіту та про угринівських діячів. (Inful. Miroslaus Ripeckyj, De chronica Ugryniiv, centri culturalis ucraini.) Стор. 48. Рим, 1968.
39. С. Гордінський: Українські церкви в Польщі, (Sviatoslav Hordynsky, Ukrainian Churches in Poland). Стор. 20 + 71 ілюстрацій. Рим, 1969.
40. Д-р Богдан Казимира, Успіхи і труднощі у великому замірі (Dr. Bohdan Kazymura, Obstacles and achievements of a great undertaking). Стор. 52. Рим, 1969.
41. Проф. д-р В. Кармазин-Каковський: Українська народна архітектура. Хати і дерев'яні церкви XVIII сторіччя з 40 ілюстраціями. (Prof. Dr. V. Karmazyn-Kakovsky, Ukrainian Folk Architecture with 40 illustrations). Стор. 53. Рим 1972.
42. Проф. д-р Олекса Горбач: Рукописна церковнослов'янська «Риторика» з 2-гої половини 18 в. монастирської бібліотеки в Нямці у Румунії (Prof. Dr. Olexa Horbatsch, Eine ukrainisch-kirchenslavische handschriftliche Rhetorik aus der 2. Hälfte des 18. Jahrhunderts in der Klosterbibliothek zu Neamt (Rumänien). Стор. 57. Рим 1972.
43. О. д-р Юрій Федорів: Замойський Синод 1720 р. (Dr. Georgius Fedoriw, De Synodo Zamostiana an. 1720. In occasione 250-anniversarii). Стор. 68. Рим 1972.
44. О. д-р Іван Хома: Нарис історії храму Жировицької Богоматері і свв. мучеників Сергія і Вакха в Римі (Dr. Joannes Choma, De brevi historia ecclesiae sanctorum Sergii et Vacchi vulgo dictae Reginae pasculatorum). Стор. 45. Рим 1972.
45. О. д-р Іван Хома, Ідея спільного синоду 1629 р. (Dr. Joannes Choma, De conamine synodus fraternae inter unitos et dissidentes ucrainos a. 1629 peragendae). Стор. 50. Рим 1976.
46. О. д-р І. Музичка, Новий священик по Соборі. (Dr. Iohannes Muzyczka, Sacerdos post Concilium). Стор. 27. Рим 1976.
47. Аріядна Стебельська, Проповідництво Кирила Турівського. (Ariadna Stelbelskuj, Cyril of Turov's Oratory). Стор. 96. Рим 1977.
48. Євген Іванків, Вічний великдень. (Ewhen Iwankiw, Pascha aeterna). Стор. 76. Рим 1977.
49. О. д-р Іван Гриньох, Послання Патріярха Йосифа про поєднання в Христі (Epistula pastoralis Patriarchae Iosephi de reunione in Christo). Стор. 70. Рим 1977.